

Univerzita Karlova v Praze

Husitská teologická fakulta

Bakalářská práce

Prevence šikany na základních školách

Prevention of Bullying in Primary Schools

Vedoucí práce:

doc. Mgr. Pavlína Janošová, Ph.D.

Autor práce:

Lucie Menclová

Praha 2013

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato bakalářská práce byla umístěna v Ústřední knihovně UK a byla používána ke studijním účelům.

V Praze dne 22. 3. 2013

.....

Lucie Menclová

Poděkování

Děkuji především paní doc. Mgr. Pavlíně Janošové, Ph.D. za její ochotu, rady a odborné vedení mé bakalářské práce.

Dále děkuji všem pedagogům a ředitelům, kteří mi umožnili sběr dat ve školách.

Anotace

Bakalářská práce „Prevence šikany na základních školách“ popisuje nejdůležitější metody a opatření k snížení šikany na základních školách. Jsou zde uvedeny metody prevence, které jsou realizovány školou jako celkem nebo osobou pedagoga v rámci výuky. Praktická část je tvořena výzkumem, do kterého byli zapojeni žáci 7. a 8. tříd ze třech vybraných českých škol. Cílem výzkumu bylo zjistit, jak žáci vnímají prevenci v rámci školy, ale hlavně v rámci třídy, kde funguje prostřednictvím pedagoga. Dále bylo pomocí dotazníkového šetření s metodiky prevence zjišťováno, na jaké úrovni je prevence jednotlivých škol a jak zde funguje program proti šikanování.

Klíčová slova

šikanování, prevence, agresor, oběť, program proti šikanování

Annotation

The thesis "The Prevention of Bullying in Primary Schools" describes the most important methods and measures for reducing bullying in primary schools. They are listed here as 'prevention methods,' which are implemented by a school as a whole or a teacher in the classroom. The practical part consists of research, of pupils who were involved in the 7th and 8th grade (year) of three selected Czech schools. The aim of this research was to determine how students perceive prevention within the school, especially in the classroom where the teacher works. Research was conducted through a questionnaire survey, with prevention methodology investigated by asking what level the school's prevention is at and how effectively the school's program works against bullying.

Keywords

bullying prevention, aggressor, victim, program against bullying

OBSAH

ÚVOD	8
I. TEORETICKÁ ČÁST	9
1. Metody prevence realizované školou.....	9
1.1 Školní řád.....	9
1.2 Dozor	10
1.3. Peer programy.....	12
1.4 Zajímavá výuka	13
1.5 Výchova k násilí	14
1.6 Ranní skupinky	14
1.7 Víkendové (rekreačně-zážitkové) pobyty.....	14
2. Metody prevence na úrovni jednotlivých tříd	16
2.1 Autorita pedagoga	16
2.2 Charta třídy	16
2.3 Žákovská samospráva - spoluspráva	17
2.4 Demokracie ve třídě.....	17
2.5 Kooperace	18
2.6 Solidarita se slabými.....	18
2.7 Pravidelné individuální rozhovory.....	19
3. Preventivní programy proti šikaně v českých školách	20
3.1 Školní program proti šikanování	20
3. 2 MIŠ – Minimalizace šikany	21
3.3 Projekt Bezpečná třída	22
3.4. Projekt Odyssea.....	23
3.5. Projekt CHIPS.....	25
II. PRAKTICKÁ ČÁST	26
4. Cíl a metodologie výzkumu	26
4.1. Cíl výzkumu	26
4.2. Charakteristika zkoumaného vzorku.....	26
4.3. Metodologie výzkumu.....	27
4.4. Průběh výzkumu.....	28
4.5. Formulace hypotéz.....	28
5. Výsledky výzkumu – Olweusův dotazník	30
6. Výsledky výzkumu – prevence šikany	39
Diskuse.....	56

Závěr	58
Seznam citované a použité literatury	60
Seznam příloh.....	63
Přílohy.....	64

ÚVOD

V bakalářské práci se zabývám problémem prevence šikany na základních školách. Hlavním důvodem výběru této problematiky bylo, že oproti samotné problematice šikany je prevence řešena ve velmi malé míře. Dalším aspektem k výběru tohoto tématu byl fakt, že stejně jako mnoho dalších, jsem se i já na základní škole setkala s šikanou. V té době se o šikaně jako takové moc nehovořilo, alespoň ne v naší škole. Pokud zde byl někdo šikanován a rozhodl se to oznámit, nikdy z toho nic nebylo, učitelé žákům nevěřili. Mysleli si, že si žáci vymýšlí a byli přesvědčeni, že nic takového se neděje. Postupem času o tom žáci přestali mluvit a mlčky snášeli šikanu.

Tento postoj pedagogů se v průběhu let změnil. Nyní téměř každá škola má vypracovaný program k řešení šikanování ve školách a na jeho základě používá metody a opatření, která minimalizují vznik šikany. Cílem mé bakalářské práce je zmínit nejdůležitější metody a opatření, které jsou na školách používány právě k tomuto účelu.

Práce je dělena na dvě části, na část teoretickou a část praktickou. Teoretická část obsahuje tři kapitoly. V první kapitole popisují metody prevence, které realizuje škola jako celek, ve druhé popisují metody, které realizuje učitel v rámci třídy a třetí kapitola se zabývá některými preventivními programy.

V praktické části jsou popsány výsledky kvantitativního výzkumu, který byl prováděn formou dotazníkové šetření. Žáci tří základních škol vyplňovali dva dotazníky, jeden z dotazníků byl zaměřen na odhalení počtu šikanujících, obětí, zastánců a svědků ve třídě a druhý postoj žáků k prevenci na školách. Třetí dotazník byl věnován metodikům prevence a zjišťoval úroveň a metody prevence na daných základních školách. Přesné znění dotazníků je k dispozici v příloze.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. Metody prevence realizované školou

V ČR existuje celá řada metod a opatření k prevenci šikany na základních školách. Lze je dělit do několika skupin podle mnoha faktorů, např. podle šíře záběru – na dílčí rady pedagogů až po rozsáhlé programy, které jsou určeny k prevenci v rámci třídy nebo celé školy. Existují metody, které pracují jen s agresorem nebo jen s obětí šikany, popř. s dalšími osobami, které byly jejími svědky. K preventivním opatřením patří velké množství přístupů, zásad, metod a prostředků. Pedagog, který chce úspěšně řešit šikanu, musí vědět o příčinách a stadiích šikanování a musí umět porozumět situaci, za které k šikaně došlo. Dále je důležité informovat žáky o linkách důvěry a jiných organizacích, které jim mohou v případě šikany pomoci.

Kolář (2001) dělí prevenci na primární a sekundární. Primární prevence se používá v případech, kdy ještě šikana nevznikla. Prostředky, které primární prevence používá, jsou: běžné součásti třídního kolektivu, např. školní parlament, třídní samospráva nebo spoluspráva.

Sekundární prevence se využívá v situacích, kdy již šikana vznikla, a musí být použita opatření k její nápravě. Jsou zde využívány metody včasné diagnostiky, metody vyšetřování šikany a další pedagogická opatření, jako je ochrana oběti, komunikace s rodiči šikanovaného nebo šikanujícího a komunikace s dalšími účastníky šikany. Dále zde můžeme nalézt i výchovnou práci s agresorem.

V posledních pár letech se můžeme setkat s tzv. terciární prevencí. Tato forma prevence umožňuje školám využívat odborné pomoci a odkázat tak šikanujícího nebo oběť k odborníkům.

1.1 Školní řád

Je všeobecně známo, že pokud chceme, aby určitá instituce či zařízení fungovalo, musíme nastolit podmínky chodu. Se školou je to stejné. Je zde mnoho předpisů, které se týkají správních nebo hospodářských záležitostí, ale také vnitřních vztahů ve škole. „Školní řády jsou organickou součástí školy po stovky let. K nejstarším dochovaným školním řádům patří: Školní a vyučovací řád Matouše Kolína z Chotěřiny z roku 1550 (*Leges quondam pro schola privata Collini*), Žatecký školní řád Jakuba Straby (Šilhavého) z roku 1575 (*Schola Zatecensis Jacobi Strabonis Glattovini*), Řád školám městským v Čechách a na Moravě z roku 1586, *Petra Codicilla* z Tullechova (*Ordo studiorum docendi atque discendi litteras in scholis*

civitatum regni Bohemiae a Marchionatus Moraviae), Školný řád Vavřince Benedikta z Nedožier z roku 1608 (Penitioris schode struktura)“ (Bendl, 2001, s. 123).

Školní řád neobsahuje pouze pravidla chování pro žáky, ale také povinnosti učitelů a jiných pracovníků školy. Často se můžeme setkat s tím, že povinnosti žáku jsou vyvěšeny ve třídě, ale povinnosti pedagogů jsou vyvěšeny ve sborovnách a kabinetech.

Každá škola má povinnost vytvořit vlastní školní řád. Dle Vyhlášky o ZŠ z roku 1991 je stanovena povinnost zařadit do školního řádu šest základních bodů. Jsou to: chování žáka; docházka do školy; zacházení s učebnicemi, školními potřebami a školním majetkem; povinnost chránit zdraví své i svých spolužáků; plnění dalších pravidel vnitřního režimu školy; provoz školy a povinnosti pracovníků školy. Kromě těchto šesti povinných bodů obsahuje řád ještě další nepovinné, např. příchod do školy, odchod ze školy, organizace vyučování, chování při vyučování, chování o přestávkách, povinnosti žáků konající službu. Někdy jsou zde popsány i pravidla žákovské samosprávy či jiných žákovských organizací. V případě různých školních programů je zde i obsažena spolupráce s rodiči. Povinnosti žáků musí být v souladu s Listinou základních práv a svobod a s Úmluvou o právech dítěte.

„Některé body školního řádu jsou organizační, některé „morální“, jiné se týkají zdraví a osobní hygieny, další vzdělání. Některé školní řády vymezují i sankce za kázeňské přestupky, popř. určují postup, který následuje po porušení školního řádu. Na konci školního řádu se zpravidla objevuje informace o tom, kým a kdy byl školní řád projednán a schválen, někdy poznámka, že za plnění řádu zodpovídá podle § 3 zákona č. 139/95 Sb. ředitel školy“ (Bendl, 2001, s. 132).

Pokud chceme, aby školní řád vhodně sloužil jako nástroj k minimalizaci šikany ve škole, měl by, podle Koláře (2010), obsahovat i zásady solidarity a ohleduplnosti k slabším. V školním řádě se může objevit i zákaz fyzického násilí nebo chování, které může druhému nějak ublížit.

1.2 Dozor

Dozor je ve školách využíván nejčastěji o přestávkách, ale také v době před zahájením vyučování, v šatnách nebo ve školní jídelně, ale i na akcích konaných mimo školu. Dozor se používá, aby bylo zabráněno volnému pohybu žáků po budově školy, ale také k zamezení agresivity, šikany nebo k užívání návykových látek mezi žáky. Učitel díky němu dokáže ihned zareagovat a předejít tak nebezpečí.

Mnohdy se stává, že ač škola sepíše pevný rozpis dozorů, učitelé dozor považují za formální záležitost a v jeho průběhu se věnují jiné činnosti. To, co se děje, nevnímají a může

jim tedy unikat nebezpečné jednání žáků. Může se stát i to, že učitel se na své „stanoviště“ nedostaví.

Kolář (2011) popisuje tzv. inventuru, která spočívá v procházení a kontrolování všech prostorů, hlavně těch méně frekventovaných. Kontrolou těchto míst se šikana o přestávkách snižuje. Efektivitu dozoru je možno zvýšit tím, že učitel bude nahlížet i do tříd a kontrolovat dění uvnitř. Martínek (2009) varuje před tzv. super tichou třídou. Učitel, který je na dozoru, většinou nahlíží pouze do tříd, kde je hluk. Pokud projde kolem třídy a nic z ní neuslyší, málo kdy tam nahlédne. Stává se, že se zde ubližuje a ten, který šikanuje, podává celé třídě instrukce, aby byli zticha, nebo někdo přijde. Šikanující má často i své hlídače, kteří se sice ubližování přímo neúčastní, ale takové chování svou činností podporují a znemožňují tím, aby pedagog na toto chování přišel.

Podle Bendla (2003) jsou ve školách i jiné osoby kromě učitelů, které mohou vykonávat dozor. V některých školách to mohou být rodiče, kteří mají neomezený vstup do školy a je jim umožněno se účastnit i různých výletů a mimoškolních aktivit. Na různých akcích mohou působit v roli dozorců.

V některých zahraničních školách jsou k dozoru přizváni žáci. Do dozoru se mohou zapojit dvěma způsoby. První je zapojení zodpovědných žáků do tzv. hlídky proti šikanování. Tito žáci jsou pečlivě vybíráni. Učitel si musí být jistý, že si umí poradit v různých situacích a jsou respektováni u spolužáků. Často jsou do hlídek zapojovány starší děti.

Další možnost (podle Bendla, 2003), jak zapojit žáky do dozoru je umožnit agresorovi, aby vykonával ochranný dohled nad oběťmi. V praxi to znamená, že ten, co sám šikanoval, je pověřen úkolem, aby šikanování zabraňoval. Je doporučeno, aby do tohoto úkolu byl zapojen žák po předchozí práci s jeho agresivním chováním. Je důležité, aby mu bylo důvěřováno, ale zároveň by měl být učiteli kontrolován.

Bohužel o této metodě není v české literatuře dostatek informací, zřejmě ani mnoho škol nemá s touto metodou zkušenost. Především asi z důvodu, že práci s agresorem musí být věnováno mnoho času, kterého se učitelům nedostává. Školu také může odrazovat i fakt, že ne vždy se tato metoda může vydařit.

Podle mého názoru by tato metoda mohla fungovat v rámci jedné třídy s menším počtem dětí, kde třídní učitel má dobré postavení a přehled o dění ve třídě. Učitel by měl žáky seznámit s touto jeho novou pozicí. Společně by mohli sepsat smlouvu nebo plán, kde by agresor slíbil, že nebude ubližovat ostatním a bude je chránit. Učitel by také mohl stanovit dva žáky, kteří mají ve třídě dobrou pozici, aby na něho dohlíželi.

1.2.1 Alternativní způsoby dozoru

Bendl (2003) nás ve své knize seznamuje s alternativními způsoby provádění dozoru. Dříve jsme se s těmito způsoby setkávali pouze v zahraničních školách, ale s modernizací školství se s nimi začínáme setkávat i v České republice.

Jedním z nich je kamerový systém. Dozor je prováděn pomocí videokamer, které jsou umístěny jak na nejfrekventovanějších místech, tak také na těch, která jsou skrytá a kde je obava, že by zde mohlo docházet k určitým patologickým jevům. Původně byly kamery do škol instalovány jako opatření zabráňující krádežím, ale později bylo zjištěno, že pomocí nich lze zabránit nežádoucímu chování mezi žáky. V současné době probíhá mezi odborníky mnoho diskusí na téma, zda kamery do škol zavádět nebo ne. Někteří z nich tvrdí, že kamery narušují osobní svobodu člověka.

Ředitel školy, který chce využívat kamerového systému, musí získat souhlas rodičů a všech žáků školy a následně kamerový systém přihlásit na Úřadu pro ochranu osobních údajů.

Dalším druhem alternativního dozoru je tzv. momentka. „Když například uvidíte, že na hřišti nebo někde v okolí školy začíná být někdo šikanován, jděte tam s fotografickým aparátem, útočníci se zpravidla rychle rozprchnou.“ (Parryová a Carringtonová, 1997 s. 76).

1.3. Peer programy

Peer program se nejčastěji využívá v metodách primární prevence užívání návykových látek, ale existují i stejné programy zaměřené na prevenci šikanování. „Peer“ lze přeložit jako osobu stejného stavu, např. ve významu stejný věkem nebo stejně postavený ve skupině. Česko má pro peer program ekvivalent – vrstevnický program. Jak napovídá český název, program je realizovaný za pomoci vrstevníků - dobrovolníků.

Bendl (2003) popisuje peer program a poukazuje na to, že v dětství a následně i v dospívání na jedince více působí názory vrstevníků než dospělých. Peer programy mohou fungovat na několika principech: může být ustanovena dětská popř. mládežnická organizace nebo si škola vychovává vlastní tzv. peer aktivisty. Další možností je založení týmu ve složení pedagoga a několika žáků školy, tento princip je využíván nejčastěji. Tým tvoří metodik prevence a předem vybraní žáci, kteří se této aktivitu účastní dobrovolně. Je doporučeno, aby v týmu byly jak děvčata, tak i chlapci.

Naylor a Cowie (1999) oslovili 51 škol ve Velké Británii a provedli zde dotazníkové šetření se studenty a učiteli. Tyto školy měli s vrstevnickým programem dlouhodobé zkušenosti. Respondenti se vyjadřovali k výhodám a nevýhodám vrstevnických programů.

Žáci, kteří nebyli do programu zařazeni jako aktivisté, uváděli tyto výhody programu: ve škole jsou děti, které umí naslouchat, stará se o ně a dodávají jim sílu k překonání problému. Ti, kteří byli do programu zařazeni jako aktivisté, uváděli tyto výhody: získávání sociálních dovedností a možnost o někoho pečovat a starat se. Učitelé uváděli, že program jim umožňuje, aby se věnovali i jiným věcem. Škola vidí nevýhodu programu v malém počtu uživatelů a zapojení aktivistů do běžného dění ve škole. Problém je také v tom, že do programu se často nezapojují všichni učitelé a mnoho jich program kritizuje.

Problémem programu by také mohlo být v nestejném zastoupení dívek a chlapců jako peer aktivistů. Dívky se častěji stávají zastánci a stejně tak často se zapojují do programů. Je velmi pravděpodobné, že šikanovaní chlapci nebudou chtít se svěřit dívkám. Aktivisti programu vidí problém v nedostatečném zázemí, chybí jim místnost, kde by o samotě mohli s šikanovanými mluvit.

Existuje několik variant vrstevnických programů, jedním z nich je skrytý vrstevnický program ve třídě. Martincová (1998) tento vrstevnický program popisuje ve svém článku. Nejlepší využití tohoto programu je v počátečních stádiích šikany. Cílem je, aby byla šikanujícímu poskytnuta přirozená negativní reakce od spolužáků. Přes dobrovolníka se lze pokusit i o zlepšení klimatu třídy.

Další variantou jsou tzv. žákovské poroty, které jsou hojně využívány v USA. Žáci jsou zde řešiteli problému a díky tomu si ho zcela uvědomují. Porota, která je složena ze zástupců tříd, má stejnou funkci jako soud. Důležité je, aby do těchto porot byli vybráni žáci, kteří se nebudou mstít a budou jednat „z moci svého úřadu“. Je nezbytné, aby žáci byli informováni o svých právech a povinnostech.

1.4 Zajímavá výuka

Bendl (2003) tuto metodu prevence označuje jako nespecifickou prevenci, protože při průběhu nepadne o šikaně jediné slovo. Žákům je nabízen takový program, který jim ani neumožní pomyslet na ubližování ostatním.

Škola může zavést vyučování, které bude zábavné, a lze tedy předpokládat, že bude mít efekt i na snížení patologického chování mezi žáky. Výuka má být zajímavá a k tomu napomáhá několik metod, např. zajímavý obsah, názornost při výuce, použití vhodné didaktické techniky nebo promyšlená struktura vyučovacích hodin.

Alternativní metody, postupy a techniky vyučování, mají vyvolat zájem o učení, podporovat myšlení, jednání a prožívání a rozvíjet samostatnost a tvořivost.

1.5 Výchova k násilí

„Jsem přesvědčen, že je naší povinností vychovávat naše děti tak, aby se dovedly prát, aby se nebály ránu přijmout ani ránu dát. A aby zároveň tuto svou schopnost užívaly k dobrému. Aby dítě obstálo ve fyzickém střetnutí, to má být základním cílem tělesné výchovy, stejně jako šerm se zbraní býval základní disciplínou výchovy mladých šlechticů.“ (Říčan, P., 1995, s. 91). Britské autorky Parryová a Carringtonová (1997) dokonce doporučují, aby škola zvážila založení povinných kurzů sebeobrany pro ty, kteří by se mohli stát obětí šikany.

Bourcet (2006) říká, že i když nejsme nijak svalnatí, můžeme se zkusit ubránit slovy. Oběť se může pokusit šikanujícímu říci, že se mu jeho jednání nelíbí. Ten může díky této reakci znejistět, protože často žádnou obranu nečeká. Reakce na podobné situace si může oběť nacvičit, např. při ranních skupinkách, které jsou popsány níže. „Kromě fyzické síly existuje spousta jiných prostředků, jak si získat respekt. Abyste o tom své dítě přesvědčili, zkuste mu vyprávět příběh slavného Martina Luthera Kinga, který hlásal nenásilí a uměl se bít jinak než pěstmi.“ (Bourcet, S., 2006, s. 60).

1.6 Ranní skupinky

Bendl (2003) popisuje jako jednu z metod, jak zabránit, aby se dítě stalo obětí šikany, založení tzv. ranních skupinek. Tyto skupinky spočívají v tom, že jsou předem vytipovány děti, které by se vzhledem ke svým schopnostem a vlastnostem mohly stát oběťmi šikany. Dětem se nabídne dobrovolná účast na těchto aktivitách, které se nejčastěji konají ráno před vyučováním. S účastí dětí musí souhlasit rodiče. Pomocí různých cvičení a her, nacvičují přímý kontakt nebo rozhovor s druhou osobou, učí se být průbojnější a vyjadřují vlastní pocity. Skupinky vedou učitele nebo školní psychologové.

1.7 Víkendové (rekreačně-zážitkové) pobyty

Vedení školy by mělo alespoň jednou za rok umožnit žákům, jejich pedagogům a popřípadě i jejich rodičům, mimoškolní výjezd. Tento pobyt je velmi dobrou příležitostí k vzájemnému poznání, k navázání a k upevnování vztahů v kolektivu. Na pobyt lze také přizvat odborníka, který za pomoci zážitkových her a metod dokáže vytvářet dobré klima v kolektivu. Dále lze zlepšit vztahy ve třídě a zabránit tak vzniku, případně zabránit v pokračování šikany.

Podle Koláře (2010) pobyt, jehož součástí jsou právě takové metody a techniky, výborně slouží jako prevence šikany, při které si děti vůbec nemusí uvědomovat, že jsou součástí nějaké metody prevence. Často zde o šikaně nepadne ani slovo.

Samozřejmě se stává, že šikana vznikne i přes to, že třída spolu trávila čas i mimo školu. Zásadní ale je, že takový pobyt má velký vliv na důvěru a spolupráci. Šikana se může zjistit včas a také se bude lépe řešit.

2. Metody prevence na úrovni jednotlivých tříd

2.1 Autorita pedagoga

Říčan (1995) jako jednu z metod prevence šikany uvádí autoritu pedagoga. Čím větší budou mít pedagogové u žáků, popř. rodičů autoritu, tím účinnější bude prevence a řešení šikanování ve třídě. Pokud bude správně postupovat proti šikaně a bude navrhnout správná opatření, ale žáci ho nebudou respektovat a mít ho v úctě, je téměř jisté, že jeho snaha bude k ničemu. Říčan (1995) považuje zvýšení autority učitele a školy za nezbytnou podmínku k tomu, aby škola správně plnila své cíle a dokázala se vypořádat s šikanou. Pokud je pedagog ve třídě sám utlačován a hrozí mu od žáků fyzické napadení, těžko se mu povede ochránit děti před šikanujícími.

Důvěra k učiteli má velký význam při odhalování šikany. Pokud oběti šikany budou důvěřovat svým pedagogům, pak je velká pravděpodobnost, že se jim budou svěřovat se svým trápením. Toto tvrzení neplatí pouze o přímých obětech šikany, ale i o dětech, které se staly jejími svědky.

2.2 Charta třídy

Kolář (2001) ve své knize popisuje postup při tvorbě charty. Pedagog v nějaké z hodin, např. v hodině občanské nauky, diskutuje s žáky o tom, jak by se měl učitel chovat k žákům, žáci k učiteli a žáci k sobě navzájem. Učitel nechává dětem dostatečný prostor k vyjádření svých myšlenek, a následně dávají dohromady pozitivně zásady, jimiž by se společně měli řídit. Je doporučeno, aby zásady byly formulovány pozitivně a pokud možno nebyly tvořeny zákazy. Učitel by do diskuze měl zasahovat co nejméně, a to především jen v situacích, aby děti mírně usměrňoval a naváděl je správným směrem. Pokud žák vyjadřuje negativní názory, pedagog by se neměl snažit mu je vymluvit nebo je úplně zavrhnout, měl by se snažit, navést ho k pozitivnější reakci.

„Pokud jde o šikanu, snaží se pedagog, aby děti samy dospěly k formulaci: „Silný chrání slabého.“, nebo alespoň „Žáci si navzájem pomáhají.“, nevnucuje však dětem užití slova „šikana“ (Říčan, Janošová, 2010, s. 115). Nakonec se žáci a učitel domluví na několika zásadách. Žáci zásady napíší na papír a pod ně se žáci a pedagog podepíší a vyvěsí ho, aby byl vždy po ruce. Charta také může obsahovat postihy za její nedodržování.

2.3 Žákovská samospráva - spoluspráva

Samospráva, jak uvádí Kolář (2001), je další metodou, kterou lze zavést, aby se snížilo riziko vzniku šikany. Nejprve je důležité, aby byli vybráni vhodní kandidáti. Doporučuje se, aby byla nejprve provedena diagnostika třídy, pomocí níž je zjištěna hierarchie třídy. Z předběžného výběru jsou vyřazeni ti, kteří šikanují nebo šikanovat pomáhají. Podle výsledků je vybráno osm kandidátů, kteří mají nejnižší sečtené pořadí ve vlivu a v oblibě a patří do skupiny těch nevlivnějších a nejoblíbenějších. Dále je volba na dětech. Z osmi kandidátů jsou pomocí veřejného hlasování vybráni členové spolusprávy. Ti si rozdělí úkoly, role a zvolí mezi sebou předsedu. Hlavním úkolem samosprávy je scházet se a na setkání řešit záležitosti třídy. Spoluspráva se řídí svými právy a povinnostmi, např. předseda spolusprávy je mluvčí třídy, když to situace vyžaduje atd.

Říčan (1995) tvrdí, že pomocí samosprávy se děti učí vstupovat do role autority a jednat za kolektiv třídy.

2.4 Demokracie ve třídě

„Lidé a instituce, kteří byli demokraticky zvoleni a jsou stále demokraticky kontrolováni, mají nejlepší předpoklady jednat – v situacích, které to vyžadují – jako pevná, rozhodná autorita. Učitel má být především učitelem demokracie“ (Říčan, 1995, s. 77).

Kolář (1995) ve své publikaci uvádí, že výchova dětí k demokracii není jen záležitostí výuky v samostatném předmětu. Důležitý je i způsob jednání pedagoga s žáky a s jejich rodiči. Velmi vhodný nástroj k posílení demokracie je to, že se učitel bude žáků ptát na jejich názory, bude ho zajímat, o čem mluví a pokud děti nebudou něčemu rozumět, vysvětlí jim to. Dobré je, aby pedagog dětem umožnil, při vhodných příležitostech, možnost volby. Nemusí se jednat o žádné závažné rozhodnutí, ale spíše o běžné věci z prostředí školy, např. kam pojedeme na školní výlet? Další vhodný nástroj k rozvoji a dodržování demokracie ve třídě je žákovská samospráva, která již byla zmíněna výše.

Zásadou demokracie by mělo být informování rodičů o problémech, které se týkají školy a o situacích, které se zde dějí. O šikaně musí být rodiče informováni co nejdříve. Je vhodné, aby rodičům byl umožněn volný přístup do škol, jedná se o tzv. politiku otevřených dveří. Kolář (1995) ve své knize uvádí, že v zahraničních školách je to zcela běžný jev, který se však začal rozvíjet i v českých školách. Kniha je již staršího data, a proto lze tuto myšlenku zhodnotit s odstupem času. Setkala jsem se základní školou, kde na dveřích školy visel tučně vytištěný nápis: CIZÍM VSTUP ZAKÁZÁN. Rodiče, kteří ráno doprovázeli děti do školy, stáli v hloučku před školou a přes dveře se snažili nahlédnout dovnitř, zda jejich dítě

nenechalo něco v šatně nebo zda se opravdu přezulo. Tento přístup mě velice zaráží. Naopak znám několik škol, které jsou k rodičům velmi přátelské. Návštěvy rodičů ve vyučování jsou, dle mého názoru, pouze na ochotě a přístupu jednotlivých vyučujících.

Rodiče mohou být do činnosti školy aktivně zapojeni v rodičovských organizacích. V rámci nich se jim předkládají informace, o kterých by měli rozhodovat. Škola by měla chtít znát názory rodičů.

2.5 Kooperace

Další vhodnou prevencí šikany, jak uvádí Bendl (2003), je používání kooperace mezi dětmi při činnostech, u kterých je to možné. Pomocí kooperace se vytvářejí vztahy, které snižují riziko vzniku šikany. Základem je zapojení outsiderů do skupinových aktivit. Díky práci ve skupině se mohou projevit a dokázat, že mohou být nepostradatelnou součástí skupiny, a následně mohou získat respekt třídy. Kooperace také učí aktéry šikany sociálním dovednostem, díky nimž se naučí reagovat jinak než agresivně.

Říčan (1995) popisuje, na co je vhodné myslet, než použijeme kooperaci. Je důležité, aby učitel nejdříve přemýšlel, jak vytvořit týmy, aby byly rovnocenné. Pedagog musí zvážit schopnosti žáků a také by měl uvažovat o zařazení obětí a agresorů. Je dobré, aby agresor byl zařazen do týmu, kde nebude mít šanci šikanovat. Pokud již učitel i žáci mají s kooperací zkušenosti, je možné začlenit šikanujícího a oběť do jednoho týmu. Důležité je, aby do tohoto týmu byly zařazeny děti, které mu nedovolí šikanovat.

2.6 Solidarita se slabými

Říčan (1995) uvádí, že vztahy žáků v kolektivu nejsou téměř nikdy ideální. Mezi dětmi vznikají konflikty, škádlí se, soupeří a předhání se. Učitel by měl ve třídě působit jako soudce a měl by mít vždy poslední slovo, zároveň by se měl snažit o prosazování spravedlnosti mezi dětmi a tím pádem i o ochranu slabších. Takovému postavení učitele předchází dlouhá cesta, kdy se učitel musí jevit jako nejlepší a nejspravedlivější, zkrátka musí si u dětí vybudovat respekt.

Oběťmi šikany se nejčastěji stávají ti, kteří jsou nějak odlišní, můžou se lišit fyzicky, ale i rozumově. Tyto děti nejsou svým spolužákům sympatické a nemají u nich žádný respekt. Učitel, který je spravedlivý a respektovaný, může velice úspěšně podporovat outsidery. Může je povzbuzovat, dodávat jim odvalu a posilovat jejich sebevědomí tím, že jim ukáže, v čem jsou opravdu dobří.

2.7 Pravidelné individuální rozhovory

Rozhovory třídních učitelů se svými žáky, jak popisuje Říčan (2010), pomáhají k rozpoznání hierarchie třídního kolektivu a vztahů mezi žáky. Je na učiteli, jak často bude individuální rozhovory provádět. Říčan (2010) uvádí např., že učitel zve jednoho žáka týdně. Pedagog zaměřuje rozhovor na žákovy starosti, problémy v kolektivu nebo jiné záležitosti, které se týkají třídy. Rozhovor by měl probíhat v klidném prostředí, žák by měl mít pocit, že není do ničeho nucen. Pedagog by měl být trpělivý a vyčkat, co mu dítě samo řekne.

Pokud si pedagog udělá čas a bude pravidelně hovořit s žáky, může tak předejít problémům. Pomocí rozhovoru je možné odhalit šikanu a její rozsah. Rozhovory mají svůj smysl i do budoucna, žáci se nebudou bát za učitelem přijít a svěřit se mu.

3. Preventivní programy proti šikaně v českých školách

3.1 Školní program proti šikanování

Škola, která se snaží o minimalizaci šikany, by měla mít snahu vytvořit dobré sociální klima a také by se měla snažit vybudovat speciální program proti šikanování. Tento program dokáže minimalizovat možnosti vzniku šikany nebo ji dokáže odhalit a následně vyléčit. Specifické programy se nejlépe budují tam, kde škola funguje demokraticky a její součástí jsou věci jako: celoškolské setkávání, školní parlament, třídní parlament atd. Dalším velice důležitým požadavkem je, aby škola měla pracovníky, kteří se budou chtít odborně vzdělávat.

Program by měl být zhotoven podle představ a potřeb jednotlivých škol. Program je možné charakterizovat dvěma znaky – celoškolským rozměrem a zaměřením na speciální prevenci. V celoškolském rozměru je nutné zapojení všech pedagogů do programu. Pracovníci by tedy měli být odborně školeni. Do speciální prevence náleží řešení šikany prostřednictvím specifické primární prevence a prevence sekundární.

Primární prevence se snaží děti naučit tomu, jak oni samy mohou šikaně předcházet nebo ji řešit. Tato prevence má své místo hlavně v třídnických hodinách, ale také v hodinách, které mají vztah k prevenci násilí, např. občanská nauka nebo rodinná výchova. Sekundární prevence se již zabývá diagnostikou a léčbou počátečních stadií šikany.

Kolář (2011) uvádí, že důležitou součástí školního programu je 13 klíčových bodů. Před zahájením programu a v jeho původu by měla být provedena evaluace. Pedagogové by měli chtít změny ve škole a měli by být proškoleni a s programem dostatečně seznámeni. Ve škole by měl být zřízen užší realizační tým. Jeho členy mohou být: ředitel, zástupci třídních učitelů 1. i 2. stupně, metodik školní prevence, metodik programu školy podporující zdraví a řešitel projektu. Všichni pracovníci školy by se měli shodnout na postupu při řešení šikany. V rámci školního programu by měla být vymezena prevence šikany (v třídních hodinách a ve výuce). Měl by být zaveden ochranný režim, jehož součástí je vnitřní řád nebo dozory učitelů. Rodiče by měli být informováni o dění ve škole, je dobré, aby byli seznámeni i se školním programem. V rámci programu by měli být žáci informováni o poradenských službách školy. Žáci by měli vědět, kdy, kde a kdo tyto služby provádí. V posledním bodě by se mělo objevit, s jakými zařízeními nebo jinými školami spolupracuje.

Pokud škola dodrží a do svého programu zakomponuje všech 13 bodů, program bude fungovat jako celek. Když bude nějaký bod chybět, je možné, že program nebude dostatečně účinný. Školní program aktivně šikanu vyhledává a prostřednictvím metody ji diagnostikuje a následně ji léčí.

3. 2 MIŠ – Minimalizace šikany

Projekt MIŠ byl založen za účel najít vhodného programu k řešení šikany na školách. Tento program byl z velké části inspirován v souladu s poznatky Michala Koláře, který se stal jeho garantem. Název MIŠ – Minimalizace šikany, vyjadřuje přesvědčení o tom, že existuje přístup, který dokáže šikanu úspěšně řešit. Projekt byl realizován v letech 2005 až 2007. Projekt se snažil o zavedení speciálního programu proti šikaně, jehož účinnost by byla testována přímo na školách a dle výsledků by byl vylepšován. Později byl projekt spuštěn na 17 vybraných základních školách. Školy, které se do projektu chtěli zapojit, musely projít školením pedagogů. Školení pedagogy naučilo, jak rozeznat šikanu od jiného jednání (škádlení), jak vytvořit preventivní program nebo jak správně pracovat se třídou, kde již šikana proběhla.

Pedagogové na počátku školení vyplňovali dotazník. Tento dotazník sloužil k zjištění znalostí o šikaně. Dotazník byl vyplňován na prvním a na posledním semináři, a tak byla zjištěna úroveň znalostí před vzděláním a po něm. Bylo zjištěno, že před absolvováním semináře, dokázalo správně odpovědět 7% pedagogů, částečně správně 16% pedagogů a zbylých 71% nedokázalo na otázky týkající se šikany odpovědět správně. Po porovnání s výsledky dotazníku, který byl vyplňován až po skončení semináře, bylo zjištěno, že 91% pedagogů odpovědělo správně.

V závěru školení bylo pedagogům umožněno setkat se s odborným konzultantem, který jim pomohl v tvorbě kroků proti šikaně. Odborné konzultace k zavádění novinek do škol trvaly 4 měsíce. Konzultant a pracovníci školy tvořili program podle potřeby a podmínek školy. V programech se vždy objevilo, jak by škola měla komunikovat s žáky a s jejich rodiči, dále zde byl stanoven postup, který následuje po odhalení šikany, změny způsobu výuky v případě, že škola chce zavést sociální nebo osobnostní výchovu. Prevence byla rozšířena do preventivně výchovné činnosti žáků: zde je obsažena práce s třídním kolektivem, která se snaží o pozitivní rozvoj mezilidských vztahů. Specializované programy obsahují prevenci v třídnických hodinách, zde může pedagog rozvíjet pozitivní vztahy a dostává od žáků zpětnou vazbu. Žáci jsou na těchto hodinách seznamováni s tématy, jako: co je šikana nebo jakým způsobem se zastávat oběti. Dále se pedagog snaží o prevenci mimo vyučování tím, že zajišťuje dozor o přestávkách.

V rámci prevence může být také rozšířena spolupráce školy s rodiči. Škola pořádá vzdělávací semináře nebo dny otevřených dveří. Může také vydávat Zpravodaj pro rodiče nebo mohou být rodiče do škol včlenění pomocí různých klubů nebo občanských sdružení rodičů a přátel školy. Nejdůležitější je, aby rodičům bylo včas oznámeno, co se ve škole děje.

Ve škole také může existovat Školní poradenská služba, kterou poskytuje výchovný poradce nebo metodik prevence. Škola by se neměla bát požádat o spolupráci instituce, např. pedagogicko-psychologickou poradnu, dětský diagnostický ústav, Linku důvěry nebo oddělení prevence kriminality městské policie a Policie ČR. Žáci by se o těchto organizacích měli dozvědět.

Mimo školení pedagogů, musela škola projít počátečním měřením výskytu šikany. Měření probíhalo u žáků 2. stupně pomocí dotazníkové metody. Po skončení čtyřměsíčního období, kdy byly zaváděny změny, vyplňovali žáci stejný dotazník. Výsledky byly porovnány s prvním šetřením a díky tomu byly zjištěny změny, které souvisely se zavedením programu.

Udatná a Šatrová (2009) shrnuly výsledky projektu. V úvodním měření bylo zjištěno, že 40% žáků bylo někdy šikanováno a 44% žáků uvedlo, že byli svědky šikany. Také bylo zjištěno, že nejméně každý desátý žák zažil fyzickou šikanou. Po roce, kdy byl zaveden speciální program proti šikanování, absolvovali žáci opětovné měření, jehož výsledky byly porovnány s předchozím šetřením. Počet šikanovaných na těchto školách klesl o 21%. Výsledky měření tedy prokázaly, že došlo ke snížení frekvence šikany.

3.3 Projekt Bezpečná třída

Projekt bezpečná třída vznikl v Hradci Králové na počátku roku 2002. Základem vzniku, jak uvádí Holeček (2004), bylo spojení subjektů, které se snažily řešit šikanu přímou intervenční prací, ale jejich činnost byla nedostatečná. Nejprve zástupci subjektů domlouvali principy, na nichž bude projekt vystaven. První princip je tzv. princip týmovosti – každý subjekt (zabývající se řešením šikany) se může po dohodě specializovat na určitou oblast pomoci. Provozní a organizační záležitosti budou konzultovány na společných poradách, které probíhají jednou za měsíc. Na těchto setkání si také odborníci mohou vyměňovat své zkušenosti s odbornou prací ve třídách. Dále celý tým pořádá odborné semináře pro ředitele škol, které jsou především zaměřené na sdělování informací o činnosti projektu. Druhý princip je princip komplexnosti – projekt se zabývá jak diagnostikou, primární i sekundární prevencí, tak i restriktivními zákroky.

Na podzim roku 2002 začal projekt usilovat o získávání kontaktů a následně navázal spolupráci s řediteli škol. Při těchto začátcích projektu se začal uplatňovat princip tolerance. Tolerance vůči výskytu šikany ve škole, ale netolerance vůči jejímu neřešení. Poslední princip se týká nazírání na pozici šikanujícího. Ten, který šikanuje, není vnímán jako nositel zla, ale je na něho hleděno jako na oběť. Princip je založen na tvrzení, že bývalá oběť se posléze stává agresorem. Šikanující je na tom mnohdy hůř, než oběť. Uvízne v koloběhu svých emocí –

řešení bolesti, která se mu v minulosti dostavila, tím, že sám bolest šíří. Práce projektu se tedy zabývá jak obětí šikany, tak i šikanujícím a jeho emocionální labilitou – tato pomoc je označována jako přímá intervence.

Projekt působí jak ve sféře primární, tak i sekundární prevence. Do primární prevence patří: přednášky nebo semináře ve třídách, kde ještě šikana nevznikla. Semináře mají za úkol představit dětem závažnost šikany a způsoby, jak se před ní mohou bránit. V projektu Bezpečná třída zajišťuje osvětovou činnost sdružení Salinger a Městská policie Hradec Králové. Do primární prevence dále náleží tvorba propagačních materiálů, které seznamují s projektem a obsahují důležité kontakty.

Sekundární prevence je zaměřena na práci se třídou, kde již se šikana vyskytla. Jsou zde využívány sociometrická šetření k diagnostice vztahů mezi žáky a klimatu třídy. Tuto službu zajišťuje Středisko výchovné péče DOMINO. Podle výsledků se odborníci rozhodují o dalším postupu. Mohou využít přímou intervenci, což je terapeutický nástroj, který se snaží navodit pozitivní potenciál skupiny. Intervence probíhá ve třech až pěti dvouhodinových setkáních. Terapeut se nejdříve snaží o získání vlivu na dění ve skupině a stává se tzv. neformální autoritou. Následně může začít hovořit o tématu šikany. Je důležité, aby zvažil postup, jak se skupinou na toto téma hovořit, je nutné vzít v úvahu, že každá skupina je jiná a má k tomuto tématu jiný postoj. Cílem skupiny je pomoci dětem dospět k vlastní reflexi dění ve skupině a k odhalení podoby zla, které ve skupině působí. Dále lze využít individuální péči o agresora a oběť. Často se využívá jako doplněk pro terapeutickou intervenci. Péče může být ambulantní nebo pobytová.

Projekt dále nabízí i možnost terciální prevence. Zde se objevují dvě pomáhající složky, je to Policie ČR a kurátor pro mládež, jsou přizváni k situacím, kdy jsou svědecky doložitelné případy násilí nebo v případě, kdy selhal pokus o intervenci. Jedná se o situace, kdy je téměř jisté, že vztahy ve třídě jsou neobnovitelné a je tedy důležité patologické vztahy ve třídě odstranit a agresorův vliv minimalizovat.

3.4. Projekt Odyssea

V roce 2000 vznikl projekt Odyssea, který se snaží o zavádění programů primární prevence do škol. Švec (2009) popisuje preventivní program, jehož součástí jsou diagnostické a stmelovací aktivity, které jsou zaměřené na předávání základních informací o šikaně žákům. Dále to jsou aktivity určené k otevírání třídních problémů nebo k osvojování sociálních dovedností. Žáci kromě informací získávají i možnost vyzkoušet si, jak jednat v situacích, které jim nejsou příjemné. Poté jsou děti méně zranitelné, jsou odváznější, ale i ohleduplnější.

Projekt byl inspirován docentem Josefem Valentou, který vymyslel princip osobnostní a sociální výchovy.

Hlavní činností Odyssey je podpora škol v zavádění prožitkových programů zaměřených na osobnostní a sociální výchovu. Makovcová (2007) ve svém článku popisuje, co je to osobnostní a sociální výchova. Tato výchova pomáhá žákům v rozvoji praktických dovedností, které jsou důležité pro zvládnutí osobního života a mezilidských vztahů. „Tématy OSV jsou vlastně oblastmi lidských dovedností, vlastností, rysů, schopností, postojů, modelů lidského chování atd. Témata v sobě obsahují praktické jevy, které všichni známe, jsou součástí nás samotných a našich životů.“ (Valenta, 2006, s. 15).

Kromě prožitkových metod zavádí Odyssea na školách předměty, které by byly vyučovány na základě principů sociální a osobnostní výchovy. Od září 2007 se tato výchova stává povinným obsahem vzdělávání na základních školách. Do výuky je začleněna jako jedno z tzv. průřezových témat a je určena žákům od 1. do 9. třídy. Není jí věnován samostatný předmět, ale je začleněna do předmětů, do kterých je to možné. Škola také může pořádat různé semináře nebo prožitkové kurzy.

Osobnostní a sociální výchově je velice podobná tzv. etická výchova, s kterou se můžeme setkat jako se samostatným předmětem na základních školách. V rámci výuky, jak uvádí Kolář (2010), je žák seznamován se základními lidskými hodnotami, jako je např. úcta k lidské bytosti, soucit, obětavost atd. Učitel seznamuje žáky s hodnotami v rámci výuky a následně na ně upozorňuje i v situacích běžného života. Důležité je, aby učitel byl vzorem těchto vlastností a choval se podle nich ke svým žákům. Pro prevenci je důležitá úcta k člověku. V rámci etické, popř. ideové výchově lze vypracovat chartu třídy. Učitel např. v hodině občanské nauky diskutuje s žáky na téma, jak by se měl pedagog chovat k žákům, žáci k pedagogovi a žáci k sobě navzájem.

Etická výchova nemusí být součástí výuky jen jako specializovaný předmět. Často se setkáváme s možností, že je součástí jiného vyučovacího předmětu. Jsou využívány takové předměty, kde se žáci mohou seznámit s pozitivními vzory chování. „Se zvládnutím šikany úzce souvisí klasická evropská hodnota rytířství – statečné ochrany slabých. Ta by měla být (spolu s jinými hodnotami) ve škole „všudypřítomná“. Proč by se měly děti cvičit v českém pravopisu a gramatice ve větách jako: „Maminka šla do samoobsluhy nakupovat“, a ne: „Největší zbabělost je ubližovat bezbranným?“ Využívají učitelé každé příležitosti v dějepisu a v hodinách literatury, aby poukázali na osobní statečnost významných historických a literárních postav při hájení práv utiskovaných?“ (Říčan, Janošova, 2010, s. 113).

3.5. Projekt CHIPS

Doubrava (2009) tento projekt charakterizuje jako „Projekt účinné prevence, v němž učitel zůstává spíše pozorovatelem“. Jedná se o organizaci, které školám pomáhá v oblasti primární prevence. CHIPS je složen z prvních písmen slov anglického názvu Childline in Partnership with School, což lze do českého jazyka přeložit jako dítě zaměřené na spolupráci se školou. Česká republika projekt převzala z Velké Británie, kde se po velmi úspěšném období stal součástí vzdělávání. Základem projektu je výběr dětí, které se po školení stanou tzv. podporovateli. Plšková (2009) popisuje funkci podporovatele. Správně vybraní podporovatelé mají za úkol poradit a pomoci svým spolužákům, kteří se potýkají s nějakou nepříjemnou situací. Podporovatel musí umět zhodnotit situaci a v případě nějakých závažnějších problémů povolat k jeho řešení odborníka. Projekt funguje na podobném principu jako peer program.

Poslední informace o tomto projektu je z roku 2008, kdy skončila první fáze projektu, který byl do tohoto roku finančně podporován. Lektoři se snaží v projektu pokračovat, ale chybí jim finanční prostředky. Projekt pokračuje pouze na bázi dobrovolnictví, lektoři do škol dojíždějí ve svém volném čase.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4. Cíl a metodologie výzkumu

4.1. Cíl výzkumu

Cílem výzkumu bylo porovnání názorů respondentů z hlediska velikosti jednotlivých škol - měst a zjistit, zda se jejich názory nějak odlišují. Pomocí Olweusova dotazníku bylo zjištěno, zda velikost školy má vliv i na počet obětí, šikanujících, svědků a zastánců ve skupině.

4.2. Charakteristika zkoumaného vzorku

Do výzkumu byly vybrány tři základní školy. Základní škola J. A. Komenského v Klech je vesnickou školou, která se nachází nedaleko Mělníka. Kly mají asi 1000 obyvatel. Do školy dochází zhruba 130 žáků. Metodička prevence pracuje ve školství 29 let, z toho je 5 let metodikem. Zúčastnila se kurzů a besed týkajících se prevence šikany, a to u Koláře a u Veselé. Podle jejich slov byly kurzy velmi přínosné. Tato základní škola má dlouhodobý program proti šikaně, který má název Program proti šikaně a je součástí Minimálního preventivního programu. V programu jsou zahrnuty metody primární prevence a informování žáků o problematice šikany, které probíhá hlavně v rámci předmětu etická výchova, výchova ke zdraví a výchova k občanství. Program dle jejich slov funguje, je ale důležité, aby byl člověk důsledný a všim se okamžitě zabývat. Význam programu je podle ní v tom, že je informativní a dlouhodobě zapojuje všechny pedagogy. V rámci programu mapují výskyt šikany ve třídách. Schránky důvěry mají a jsou hojně využívány nejen v případě šikany.

Škola spolupracuje s Policií ČR, která připravuje besedy, a s Abraha muzika, která pořádá preventivní hudební pořady. Žádnou negativní zkušenost s těmito organizacemi nemají. Metodička zná princip peer programu, ale nemá s nimi žádnou osobní zkušenost. Dle jejich slov se dá prevence řadit i do výuky, v jejich škole je to do etické výchovy, výchovy ke zdraví, výchovy k občanství a do tělesné výchovy. Nejčastěji se ve škole řeší verbální útoky. Škola pořádá mimoškolní pobyty (školy v přírodě), jejichž součástí je i prevence šikany.

Základní škola Opočno leží v Královéhradeckém kraji. Opočno je město a má zhruba 3500 obyvatel. Škola má asi 200 žáků. Metodička prevence pracuje ve školství 19 let, z toho je 4 roky metodikem. Zúčastnila se přednášek Mgr. Michaely Veselé, které hodnotí jako přínosné z hlediska doporučení postupu řešení šikany, komunikace se zákonnými zástupci obětí a agresorů. Škola má dlouhodobý program proti šikaně s názvem, Minimální preventivní program. Do programu jsou zahrnuty metody, které škola využívá k prevenci šikany, jsou to:

besedy, výukové filmy, zájmové kroužky, nabídka mimoškolních aktivit a výchovné působení vyučujících na žáky. Informování žáků o problematice šikany probíhá pomocí letáčků, besed a školní nástěnky. V rámci programu je mapován výskyt šikany ve třídách. Schránky důvěry nemají.

Škola spolupracuje s Pedagogicko psychologickou poradnou v okresním městě (Rychnov nad Kněžnou) a s pracovníci OSPOD. Pedagogicko-psychologická poradna ve školách provádí sociometrická šetření kolektivů tříd a následně s ním pracuje. Žádnou negativní zkušenost s organizacemi nemají. Metodicka nezná princip peer programů. Prevence šikany do výuky zařazena není, protože podle slov metodičky patří do výchovy. Nejčastěji se ve škole řeší fyzické ubližování a verbální napadání. Škola pořádá mimoškolní pobyty, ale jejich součástí není prevence šikany.

Základní škola Špitálská je pražskou školou. Tato škola má zhruba 400 žáků. Metodicka prevence pracuje ve školství 20 let, metodikem je 7 let. Zúčastnila se velkého množství přednášek a seminářů k problematice šikany, třídnických hodin a problémovému dítěti ve třídě. Některé semináře pro ni byly velmi přínosné a některé neúčinné. Tato škola nemá dlouhodobý program proti šikaně. I když zde není zaveden program, mapování výskytu šikany probíhá. Schránky důvěry mají, ale jsou využívány minimálně.

Škola spolupracuje s Policií ČR a s Městskou policií. Dle jejich slov je dobré, že žáci slyší o šikaně i z úst někoho jiného než jen od učitele. Negativní zkušenosti s těmito institucemi nemají. Metodicka nezná princip peer programů. Dle jejich slov je prevence šikany zařazena do výuky v rámci předmětů: výchova ke zdraví a výchova k občanství. K prevenci také slouží třídnické hodiny. Metodicka nejčastěji řeší kyberšikanu. Škola pořádá mimoškolní pobyty, jejichž součástí je i prevence šikany. Pobyty slouží ke stmelení kolektivu a zlepšení vztahů ve třídě.

Výzkumu se účastnilo šest tříd – 7. a 8. ročník z každé školy. Respondentů bylo 127 (54 dívek a 73 chlapců). Ze Základní školy Kly 28 respondentů (11 dívek a 17 chlapců), ze Základní školy Opočno 43 respondentů (19 dívek a 24 chlapců) a ze Základní školy Špitálská 56 respondentů (24 dívek a 32 chlapců).

Věkové rozpětí dotazovaných se pohybovalo mezi 12-14 rokem. Do výzkumu byli zapojeni i 3 metodici prevence zmiňovaných škol.

4.3. Metodologie výzkumu

Výzkum byl realizován za pomoci tří dotazníků. Dva dotazníky byly určeny žákům a jeden metodikům prevence. K výzkumu byl použit Olweusův dotazník k měření výskytu

šikany za poslední tři měsíce. Díky tomuto dotazníku lze respondenty rozdělit do pěti skupin, na šikanující, šikanované (oběti), zastánce, přihlízející (svědky) šikany, a také na ty, kteří se podle odpovědí v posledních třech měsících s šikanou nesetkali.

Druhý dotazník zjišťuje pohled žáků na prevenci šikany v rámci třídy. Dotazník je rozdělen na dvě části, první část zjišťuje, jak by se respondenti zachovali, pokud by byli šikanováni. Druhá část je věnována prevenci jako takové.

Dotazník pro metodika prevence obsahoval otázky o preventivním programu na základní škole a sloužil k zjištění metod a úrovně prevence dané školy.

Před zahájením výzkumu byl proveden předvýzkum, který sloužil k zjištění, zda je dotazník pro žáky srozumitelný a výsledky z něho budou použitelné.

4.4. Průběh výzkumu

Výzkum probíhal v březnu a dubnu. První škola, ve které probíhal výzkum, byla Základní škola Opočno. Dotazníky jsem vždy žákům rozdala sama. Nejprve proběhlo seznámení s dotazníky. U Olweusova dotazníku jsem respondentům přečetla zadání a následně je poprosila o co nejpravdivější odpovědi. Respondenti vyplňovali oba dotazníky zároveň. Dotazníky jsem na konci hodiny sama sebrala. V dalších školách byl průběh podobný.

Výzkum nejlépe probíhal na základní škole v Klech, kde z hlediska malého počtu žáků ve třídách, byla velmi dobrá atmosféra a žáci spolupracovali. Opačný problém nastal u žáků na Základní škole Špitálská, kde byl počet žáků dvojnásobný. Po sebrání dat mi učitelka řekla, že v této třídě jsou dotazníky často zadávány a žáky to nebaví. Pravdou je, že respondenti této školy uváděli nejméně konkrétní odpovědi.

4.5. Formulace hypotéz

Hypotéza č. 1:

Počet šikanovaných a šikanujících ve školách, které nemají zavedený dlouhodobý program proti šikanování, bude podobný, případně vyšší než ve školách, kde je tento program zaveden.

Hypotéza č. 2:

Ve školách, kde je zaveden dlouhodobý program proti šikanování, bude podobný, popřípadě vyšší počet dětí, které se zastávají jiných. Žáci si v takových školách budou připadat bezpečněji než ve školách bez programu proti šikanování.

Hypotéza č. 3:

Ve školách, kde je zaveden dlouhodobý program proti šikaně, budou žáci více informovaní o tom, co mají dělat, pokud budou šikanováni. Také budou poučeni o organizacích, které pomáhají šikanovaným.

5. Výsledky výzkumu – Olweusův dotazník

Výsledky dotazníkového šetření jsou zobrazeny v tabulkách a grafech. Jsou porovnávány z hlediska jednotlivých škol. Slovní odpovědi jsou ověřeny statistickou významností - X^2 . Číselná data jsou ověřeny pomocí výpočtu ANOVA. Zároveň byla zkontrolována proměnná dívek a chlapců. Mezi školami nebyly zjištěny rozdíly v poměru dívek a chlapců. Zjištěné rozdíly v odpovědích lze přičítat efektu školy.

Tabulka 1 – Počet obětí mezi respondenty – z pohledu jednotlivých škol

Oběti šikany	ZŠ KLY		ZŠ OPOČNO		ZŠ ŠPITÁLSKÁ	
	N	%	N	%	N	%
častější šikanování	3	10,7	3	6,9	3	5,4
jednou šikanován	5	17,9	9	20,9	6	10,7
nebyl šikanován	20	71,4	31	72	47	83,9

Tabulka 1a – Počet obětí – statisticky významné rozdíly mezi školami

	N	PRŮMĚR	SD	F	SIG.
ZŠ KLY	28	1,57	1,17	1,092	0,339
ZŠ OPOČNO	43	1,47	0,98		
ZŠ ŠPITÁLSKÁ	56	1,27	0,8		
TOTAL	127	1,4	0,95		

Otázky respondentů jsem rozdělila do tří kategorií (viz tab. 1). Do kategorie častější šikanování jsem zahrnuji odpovědi: v posledních třech měsících jsem byl šikanován dvakrát nebo třikrát za měsíc, byl jsem šikanován asi jednou za týden nebo byl jsem šikanován několikrát za týden. Respondenty, kteří označili jednu z těchto odpovědí, lze, podle mého názoru, považovat za oběti šikany, které má a nejspíše bude mít dlouhodobější charakter.

Do druhé kategorie, jednou šikanován, byla zahrnuta odpověď: za poslední tři měsíce se to stalo jen jednou nebo dvakrát.

Do poslední kategorie, nebyl šikanován, je zařazena odpověď: v několika posledních měsících jsem nebyl šikanován. Tuto odpověď uvedlo nejvíce dotazovaných, zhruba 75% ze všech 127 respondentů.

Mnoho respondentů neoznačilo žádnou z předem daných odpovědí, ale dopsali svou vlastní. V takovém případě se vždy objevilo, že nikdy šikanováni nebyli. Stejně tomu bylo i v následující otázce, kde dopisovali, že nikdy nikoho nešikanovali. Tyto odpovědi byly zahrnuty do kategorie, nebyl šikanován.

Počet obětí v jednotlivých školách se nijak výrazně neliší. V Základní škole Kly je to 10,5% dětí, na Základní škole Opočno je to 6,9% a na Základní škole Špitálská je to zhruba 5%. Rozdíl mezi školami v odpovědích nebyl statisticky významný.

Kyriacou (2005) popisuje oběti šikany. Oběťmi se stávají dívky i chlapci, ale častěji chlapci. Oběti mohou pocházet z rodin, kde rodiče až přehnaně ochraňují své děti a ty se následně nedovedou bránit. Mezi spolužáky nemívají kamarády, a když ano, tak velmi málo. Oběť se často cítí nejistě a chová se submisivně. Spolužáci ji často považují za odlišnou, např. po vzhledové nebo socio-ekonomické stránce.

V americkém výzkumu Beala (2001 podle Smokowski, Kopasz, 2005) jsou popisovány krátkodobé a dlouhodobé účinky šikanování. Oběť šikany se často stává úzkostnou a depresivní. Krátkodobé účinky šikany jsou např. chronické záškoláctví, zhoršení studijního prospěchu, zvýšený strach z šikany, osamělost a dokonce až sebevražedné myšlenky.

Problémy oběti lze rozdělit do dvou skupin, na tzv. internalizované a externalizované. Do internalizovaných problémů patří: úzkostnost a deprese, psychosociální onemocnění, které se projevuje bolestmi hlavy nebo žaludku. Oběti také mohou trpět nespavostí nebo nočními můrami. Dospívajícím dívkám se mohou postupem času projevit i poruchy příjmu potravy. Do externalizovaných problémů patří např.: zhoršování studijních prospěchu, záškoláctví nebo útěk do nemoci.

Dlouhodobé účinky šikany se často projevují tehdy, kdy je oběť šikanována dlouhodoběji. Carney (2001 podle Smokowski, Kopasz, 2005) popisuje dlouhodobé účinky. Deprese a úzkost přetrvává až do dospělosti a má vliv na běžný život. Oběť často dosahuje nižší úrovně vzdělání nebo školu nedokončí. V Americké studii je také uvedeno, že je běžné, že oběti se mstí za utrpení a dopouští se násilných trestných činů. Může se jednat o zástupnou agresii, tedy oběť se nemusí mstít agresorovi, ale někomu jinému.

McNamara (1997 podle Smokowski, Kopasz, 2005) popisuje tzv. mezigenerační cyklus. Pokud se oběť stává rodičem, může přehnaně reagovat na určité okolnosti a příliš bránit své děti. Děti se tak nenaučí samostatně řešit konflikty a tím se zvyšuje riziko, že se skutečně stanou další obětí.

Kolář (2000 podle Vašutové, 2008) uvádí typologii obětí. Jsou to oběti slabé, s tělesnými a psychickými handicapem, oběti silné a nahodilé: oběti šikany, které jsou šikanovány z principu (šikana na vojně – starší šikanují mladé vojíny), oběti deviantní a nonkonformní: jedinci, kteří jsou šikanováni pro odlišnosti a oběti izolované, které ve třídním kolektivu nemají žádné spojení.

Tabulka 2 – Počet šikanujících osob mezi respondenty – z pohledu jednotlivých škol

Šikanující	ZŠ KLY		ZŠ OPOČNO		ZŠ ŠPITÁLSKÁ	
	N	%	N	%	N	%
často šikanoval	3	10,7	6	13,9	1	1,8
jednou šikanoval	3	10,7	6	13,9	10	17,9
nešikanoval	22	78,6	31	72,2	45	80,3

Tabulka 2a – Počet šikanujících – statisticky významné rozdíly mezi školami

	N	PRŮMĚR	SD	F	SIG.
ZŠ KLY	28	1,36	0,78	3,017	0,053
ZŠ OPOČNO	43	1,67	1,34		
ZŠ ŠPITÁLSKÁ	56	1,21	0,53		
TOTAL	127	1,4	0,94		

Odpovědi respondentů byly opět rozděleny do tří kategorií (viz tab. 2). První kategorie, často šikanoval, zahrnuje odpovědi: v posledních třech měsících jsem se zúčastnil šikanování ostatních dvakrát nebo třikrát za měsíc, zúčastnil jsem se jednou týdně nebo několikrát týdně.

V kategorii, jednou šikanoval, je zařazena odpověď: za poslední tři měsíce jsem se zúčastnil šikanování ostatních jednou nebo dvakrát. Stejně tak jako u obětí, lze uvažovat, proč se toto chování více neopakovalo, např. ohlášení nevhodného chování učiteli.

Poslední kategorie zahrnuje odpověď: v několika posledních měsících jsem ve škole nikoho nešikanoval. Tato odpověď byla nejčastější, označilo ji zhruba 76% ze všech 127 respondentů.

Z výsledku vyplývá, že respondenti ze Základní školy Opočno se poněkud více (na hranici významnosti) přiznávají k tomu, že v posledních měsících se účastnili šikany někoho jiného. Je důležité zmínit, že k šikanování se přiznává mnohem méně dětí, než tomu je např. u obětí šikany. Agresor ví, že šikanování je vnímáno negativně, že by se to nemělo stávat, a proto se k takovému chování nepřiznává.

Podle Kyriacou (2005) mohou šikanovat jak děvčata, tak i chlapci, statisticky více šikanují chlapci. Chlapci šikanují oběti individuálně i skupinově, spíše fyzicky. Dívky častěji ve skupině a používají verbální způsob šikany. Podle Vašutové (2008) mohou agresori pocházet z nedůsledných rodin nebo naopak z velmi přísných poměrů, které neposkytují citové zázemí. Tyto rodiny se také mohou dopouštět fyzického a citového násilí.

Kumpulainen, Rasanen a Puura (2001 podle Smokowski, 2005) provedli v USA výzkum agresorů. Bylo zjištěno, že někteří z nich trpí ADHD nebo jinou poruchou chování. Často jsou depresivní a v dospělosti mohou agresí zamířit na své nejbližší. V USA bylo také prokázáno,

že agresori jsou častěji odsouzeni za násilné trestné činy nebo způsobují více dopravních přestupků.

Kolář (2001 podle Vašutové, 2008) uvádí typologii šikanujících. První typ - hrubý, primitivní a impulzivní. Má kázeňské problémy a nerespektuje autority – šikanuje tvrdě a bez lítosti. Šikanu používá k zastrašování ostatních. Druhý typ – kultivovaný, slušný a úzkostlivý. Může mít i sadistické sklony. Má svou šikanu promyšlenou, šikanuje cíleně a systematicky. Často bez přítomnosti svědků. Třetí typ - optimistický, dobrodružný, s vysokou sebedůvěrou, často oblíbený a vlivný. Ublíží pro pobavení svého okolí. Myslí si, že je to jen legrace.

Vašutová (2008) popisuje další typ agresora, a to agresivní oběť. Jsou to osoby, které jsou zároveň obětí i agresorem. Často jim chybí pozitivní představy o sobě samém. Agresí ukazují svoji sílu, která je obranným mechanismem k potlačení šikany ostatních. Glover (2000 podle Vašutové, 2008) zkoumal 4700 britských dětí ve věku od 11 do 16 let. Z výzkumu vyplynulo, že v každé třídě je v průměru jedna až dvě agresivní oběti. V mém dotazníkovém šetření to dopadlo obdobně, v každé škole jsou zhruba dvě agresivní oběti.

Tabulka 3- Rozdílné vnímání strachu z šikany – z pohledu jednotlivých škol

Strach z šikany	ZŠ KLY		ZŠ OPOČNO		ZŠ ŠPITÁLSKÁ	
	N	%	N	%	N	%
nikdy	17	60,7	15	34,9	39	69,6
zřídka	6	21,4	13	30,3	9	16,1
někdy	3	10,7	7	16,3	6	10,7
často	1	3,6	5	11,6	1	1,8
hodně často	1	3,6	3	6,9	1	1,8

Tabulka 3a – Rozdílné vnímání strachu z šikany – statisticky významné rozdíly mezi školami

	N	PRŮMĚR	SD	F	SIG.
ZŠ KLY	28	1,68	1,06	6,357	0,002
ZŠ OPOČNO	43	2,26	1,26		
ZŠ ŠPITÁLSKÁ	56	1,5	0,89		
TOTAL	127	1,8	1,11		

Z výsledků vyplývá, že na základní škole v Opočně je statisticky významně více osob, které mají strach, že budou ve škole šikanovány. Vzhledem k tomu, že v předchozí otázce tato škola dominovala počtem osob, které šikanují je tento výsledek očekávatelný. Ve zbylých dvou školách jsou výsledky podobné. Je zřejmé, že se šikany bojí i děti, které šikanované v tomto období nejsou.

Strach nemá pouze vliv na samotný stav šikanovaného dítěte. Často oběť trpí takovým strachem z šikanujícího, že o tom nikomu neřekne. Šikana se tedy stává velmi těžce odhalitelnou i pro zkušeného pedagoga.

Tabulka 4 – Počet a četnost svědků šikany – z pohledu jednotlivých škol

Svědék šikany	ZŠ KLY		ZŠ OPOČNO		ZŠ ŠPITÁLSKÁ	
	N	%	N	%	N	%
nikdy	9	32,1	7	16,3	20	35,7
zřídka	12	42,8	19	44,2	12	21,4
někdy	5	17,9	10	23,3	20	35,7
často	1	3,6	3	6,9	3	5,4
hodně často	1	3,6	4	9,3	1	1,8

Tabulka 4a – Počet a četnost svědků šikany – statisticky významné rozdíly mezi školami

	N	PRŮMĚR	SD	F	SIG.
ZŠ KLY	28	2,04	1,00	1,987	0,142
ZŠ OPOČNO	43	2,49	1,14		
ZŠ ŠPITÁLSKÁ	56	2,13	1,05		
TOTAL	127	2,23	1,08		

Z výsledků vyplývá, že rozdíl mezi školami není statisticky významný. Z předchozích výsledků je zřejmé, že v Opočně je vyšší počet agresorů a žáků, kteří se bojí, že budou šikanováni. Překvapivé je, že podobně nedopadly výsledky počtu svědků šikany.

Švarcová (2009) tuto skupinu také označuje za tzv. neutrály. Je to skupina osob, která je nejpočetnější a nijak do šikany nezasahuje. Často dělají, že šikanu nevidí, a to hlavně ze strachu, že i oni by se mohli stát oběťmi. Z této skupiny mohou vzejít tři další skupiny, a to přívrženci šikanujícího, kteří schvalují jeho jednání nebo naopak přívrženci oběti, kteří se mohou nesouhlasně vyjádřit k tomuto chování, což jsou zastánci nebo ti, kterým se toto chování nelíbí, ale mají strach a nic neříkají.

To, jak budou žáci ve třídě reagovat a na jakou stranu se přikloní, závisí na několika faktorech, např. na klimatu třídy, na charakteru jedince, tedy především na rodinné výchově, která schvalovala nebo naopak odsuzovala násilí a na jeho fyzickém a psychickém stavu. Důležité také je, jaký je poměr šikanovaných a šikanujících ve třídě. Je pravděpodobné, že pokud budou agresori v silné přesile, žák bude raději mlčet.

Tabulka 5 – Počet a četnost zastánců šikany mezi respondenty – z pohledu škol

Zastávce šikany	ZŠ KLY		ZŠ OPOČNO		ZŠ ŠPITÁLSKÁ	
	N	%	N	%	N	%
často se zastával	3	10,7	0	-	4	7,1
párkrát se zastal	9	32,1	24	55,8	24	42,9
nikdy se nezastal	16	57,2	19	44,2	28	50

Tabulka 5a – Počet a četnost zastánců šikany – statisticky významné rozdíly mezi školami

	N	PRŮMĚR	SD	F	SIG.
ZŠ KLY	28	1,79	1,13	0,097	0,907
ZŠ OPOČNO	43	1,81	0,82		
ZŠ ŠPITÁLSKÁ	56	1,73	0,90		
TOTAL	127	1,77	0,93		

Odpovědi respondentů byly rozděleny do tří kategorií (viz tab. 5). V první kategorii, často se zastával, jsou odpovědi: zastával jsem se často nebo zastával jsem se hodně často. Tyto respondenty lze označit jako zastávce, kteří nebudou váhat a zastanou se oběti zřejmě v jakékoliv situaci a kdykoliv to bude možné

V druhé kategorii párkrát se zastal, jsou obsaženy odpovědi: někdy jsem se zastal nebo zřídka jsem se zastal. Podle mého názoru opět existuje několik důvodů, proč se žáci někdy nebo zřídka zastávají oběti, např. tyto děti se mohou ozvat až ve vyhrčených situacích, kdy se bude jednat o závažnější formy šikany nebo se zastanou pouze, pokud bude ubližováno jejich nejbližším přátelům.

V poslední kategorii, nikdy se nezastal, je zahrnuta odpověď: nikdy. Tato kategorie svými odpověďmi je nejpočetnější. Nikdy se nezastala více jak polovina dotazovaných. Respondenti, kteří patří do kategorie, nikdy se nezastal, uváděli důvody, proč tomu tak bylo. Objevily se zde dva důvody, a to, že u nich šikana neprobíhá, a proto nebyl důvod ani příležitost se někoho zastávat nebo se respondenti báli, aby se také nestali obětí.

Podle počtu respondentů, kteří jsou zahrnuti do kategorie – často se zastával, je jasné, že Základní škola Opočno má nejméně zastánců. To může být jedním z důvodů, proč respondenti této školy mají největší strach, že budou šikanováni. Ve škole nebudou mít jistotu, že se jich určitě někdo zastane. Škola není velká a má zavedený dlouhodobý program proti šikaně. Je těžké určit, z jakého důvodu je v této škole vyšší počet agresorů a dětí, které mají strach ze šikany. Napadá mě jedna věc, kterou jsem se dozvěděla z dotazníkového šetření s metodiky prevence. Metodička prevence na otázku, zda v jejich škole zařazují prevenci šikany do výuky, odpověděla, že prevence šikany patří pouze do výchovy.

V ostatních školách je prevence zařazena jak do jednotlivých předmětů, tak i do třídnických hodin. Myslím, že prevence šikany by měla být obsažena jak ve výchovném působení učitelů na žáky, tak i ve výuce, v tématech, kdy je to možné. Zcela jistě to není hlavní důvod, proč je zde vyšší počet agresorů, ale může to být jeden z mnoha.

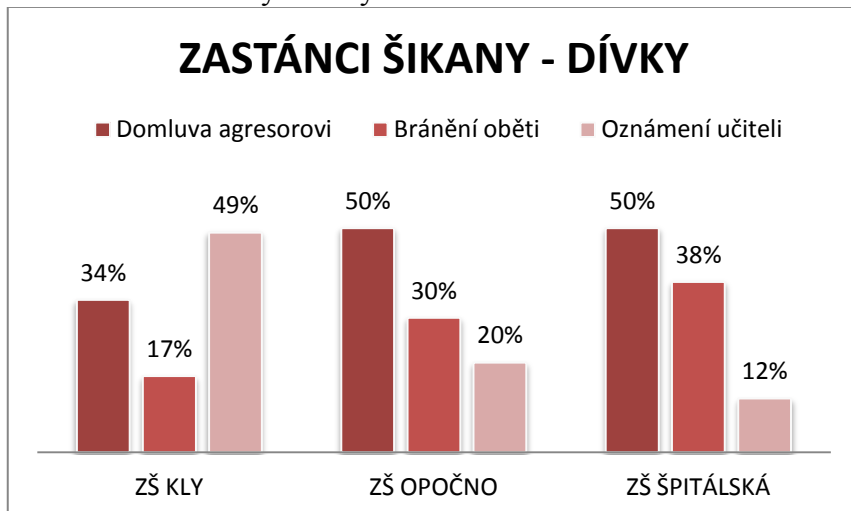
Hinde (1996 podle Naylor, Cowie, 1999) poukazuje na to, že dívky prokazují prosociální chování, proto častěji zasahují a stávají se zastánci. Dívky nejčastěji zasahují do slovních sporů. Chlapci častěji do fyzických sporů.

Za touto otázkou následovala podotázka, která se týkala toho, jak konkrétně respondenti proti šikaně zasahovali. Původně jsem chtěla pouze zmínit způsoby, jakými šikanu zastavují respondenti, kteří patří do kategorie, často se zastával. Z důvodů, že těchto respondentů bylo velmi málo, vyhodnotila jsem i odpovědi respondentů z kategorie, párkrát se zastal. Konkrétní způsob zastání uvedlo celkem 54 respondentů, z toho 24 dívek a 30 chlapců. Odpovědi byly rozděleny do tří kategorií (viz graf 1 a 2). Rozdíl v odpovědích dívek mezi jednotlivými školami nebyl statisticky významný.

Z výsledků vyplývá, že chlapci ze Základní školy Kly statisticky více (na 5% hladině významnosti) zabraňují šikaně tak, že ji oznámí učiteli. Dle mého názoru chlapci raději řeší problémy sami, často i fyzickou cestou. Chlapci ze Základní školy Kly mohou zavolat na pomoc učitele z několika důvodů. Je zde takový učitel, na kterého se mohou spolehnout a vědí, že šikanu řeší a agresorovo chování zastaví. Také to může být z důvodu, že agresor si od žáků nenechá nic vysvětlit a jeho chování sami nezastaví.

Říčan a Janošová (2010) popisují zastánce v třídním kolektivu. Jsou to děti, které se aktivně zastávají obětí a dávají najevo svůj názor a veřejně ho prezentují. Tyto děti mají smysl pro odpovědnost, kterou získávají především výchovou v rodině. Často jsou oblíbené a jejich názor je pro ostatní důležitý. Mohou jimi své spolužáky ovlivňovat.

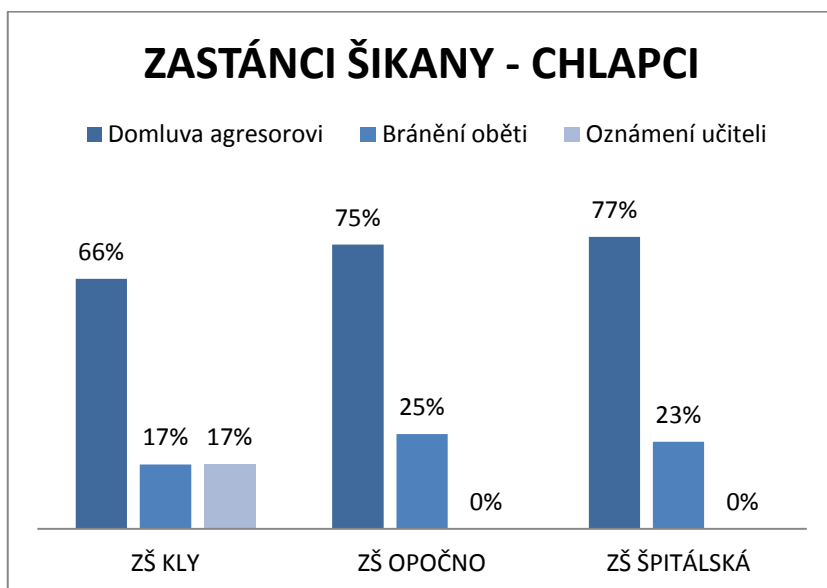
Graf 1 – Jak se dívky snažily zastavit šikanu

Tabulka 6 - Jak se dívky snažily zastavit šikanu – statisticky významné rozdíly mezi školami

	KLY - OPOČNO		ŠPITÁLSKÁ - KLY		OPOČNO - ŠPITÁLSKÁ	
	X ²	STAT. VÝZ. ROZDÍL	X ²	STAT. VÝZ. ROZDÍL	X ²	STAT. VÝZ. ROZDÍL
domluva agresorovi	0,7	-	0,3	-	0	-
bránění oběti	0,3	-	0,7	-	0,1	-
oznámení učiteli	0,3	-	0,8	-	0,1	-

Graf 2 – Jak se chlapci snažili zastavit šikanu

Tabulka 7 – Jak se chlapci snažili zastavit šikanu – statisticky významné rozdíly mezi školami

	KLY - OPOČNO		ŠPITÁLSKÁ - KLY		OPOČNO - ŠPITÁLSKÁ	
	X ²	STAT. VÝZ. ROZDÍL	X ²	STAT. VÝZ. ROZDÍL	X ²	STAT. VÝZ. ROZDÍL
domluva agresorovi	8,3	5% hladina významnosti	0,7	-	0,1	-
bránění oběti	0	-	0,07	-	0,1	-
oznámení učiteli	5,2		1,6	-	0	-

6. Výsledky výzkumu – prevence šikany

Tabulka 8 – Co by respondenti udělali, pokud by byli šikanováni – podle jednotlivých škol

Otázka č. 1	ZŠ KLY		ZŠ OPOČNO		ZŠ ŠPITÁLSKÁ	
	N	%	N	%	N	%
oznámil by to	12	42,9	29	67,4	44	78,6
řešil by to	6	21,4	4	9,3	4	7,1
řešil by to agresivně	4	14,3	8	18,6	3	5,4
jiná odpověď	6	21,4	2	4,7	5	8,9

Tabulka 8a – Co by udělali, pokud by byli šikanováni – statisticky významné rozdíly mezi školami

	KLY - OPOČNO		ŠPITÁLSKÁ - KLY		OPOČNO - ŠPITÁLSKÁ	
	X ²	STAT. VÝZ. ROZDÍL	X ²	STAT. VÝZ. ROZDÍL	X ²	STAT. VÝZ. ROZDÍL
oznámil by to	4,2	5% hladina významnosti	10,7	1% hladina významnosti	1,5	-
řešil by to sám	2,06	-	3,6	na hranici významnosti	0,1	-
řešil by to fyzicky	0,2	-	1,9	-	4,3	5% hladina významnosti
jiná odpověď	4,7	5% hladina významnosti	2,5	-	0,6	-

Odpovědi respondentů byly rozděleny do čtyř kategorií (viz tab. 8). Nejvíce odpovědí bylo v první kategorii, oznámil by to. Zde se respondenti vyjádřili, že pokud by byli šikanováni, někomu by o tom řekli. Není nutné zde vypisovat, koho respondenti konkrétně uváděli, je to zjišťováno v následující otázce. Z výsledků vyplývá, že respondenti ze Základní školy Kly statisticky významně více (na 5% hladině významnosti) upřednostňují oznámení šikany učiteli než respondenti zbývajících škol. Již jednou jsem se zmiňovala, že chlapci ze Základní školy Kly více zabraňují šikaně tak, že ji oznamují učiteli. Tato škola je svým počtem žáků nejmenší. Je zřejmé, že žáci zde mají učitele, o kterém si myslí, že dokáže řešit šikanu a agresorovi zabránit v ubližování.

V další kategorii, řešil by to sám, se nejčastěji objevovali odpovědi: „vyříkala bych si to s ním, ale bez ostatních, ráda si věci řeším sama“ nebo „řekla bych mu, že se mi to nelíbí“. Do této kategorie také byly zařazeny odpovědi jako např. „bránil bych se“, které nevykazovali, že by ke své obraně použili fyzické prostředky. Respondenti, ze základní školy v Klech poněkud více řeší šikanu sami (na hranici významnosti) než žáci ze Základní školy Špitálská.

Třetí kategorie, řešil by to fyzicky, obsahovala převážně odpovědi chlapců, kteří by svou obranu řešili fyzickou cestou. Příklad některých odpovědí: „kdyby mě někdo šikanoval, sehnal bych kamarády a počkali bychom si na něj“ nebo „dal bych mu na držku“. Z výsledků vyplývá, že žáci ze Základní školy Opočno významněji více (na 5% hladině významnosti) řeší šikanu fyzickou cestou. Jedním z důvodů, proč by žáci mohli šikanu řešit tímto způsobem, je, že ve škole není takový učitel, na kterého by se mohli obrátit.

V kategorii jiné odpovědi, respondenti na tuto otázku neodpověděli nebo odpovídali, že si neumí představit, co by dělali, protože nejsou šikanováni. Také se zde objevily dvě odpovědi chlapců, že by šli hodit lístek do schránky důvěry. Byli to žáci, kteří ve své škole schránku důvěry mají.

Dvakrát se zde objevila odpověď „nic bych nedělal“. V prvním případě se jednalo o chlapce, který i v následující otázce uvedl, že by se nikomu nesvěřil. Dle Olweusova dotazníku se jedná o chlapce, který byl šikanován dvakrát nebo třikrát za měsíc. V druhém případě se jednalo o dívku, která by o tom také nikomu neřekla. V druhém dotazníku uvedla, že se za poslední tři měsíce zúčastnila šikanování ostatních několikrát týdně.

Tabulka 9 – Komu by respondenti o šikaně řekli – podle jednotlivých škol

Otázka č. 2	ZŠ KLY		ZŠ OPOČNO		ZŠ ŠPITÁLSKÁ	
	N	%	N	%	N	%
třídní učitel	15	37,5	16	22,9	36	28,3
netřídní učitel	4	10	2	2,9	5	3,9
výchovný poradce	3	7,5	1	1,4	6	4,7
rodiče	7	17,5	24	34,2	41	32,4
nejlepší kamarád	5	12,5	16	22,9	29	22,8
někdo jiný	1	2,5	7	10	8	6,3
nikomu	5	12,5	4	5,7	2	1,6

Tabulka 9a – Komu by o šikaně řekli – statisticky významný rozdíl mezi školami

	KLY - OPOČNO		ŠPITÁLSKÁ - KLY		OPOČNO - ŠPITÁLSKÁ	
	X ²	STAT. VÝZ. ROZDÍL	X ²	STAT. VÝZ. ROZDÍL	X ²	STAT. VÝZ. ROZDÍL
třídní učitel	1,8	-	0,8	-	7,1	1% hladina významnosti
netřídní učitel	2	-	0,5	-	0,6	-
výchovný poradce	2,2	-	0	-	2,6	-
rodiče	6,5	5% hladina významnosti	17,7	1% hladina významnosti	3,2	na hranici významnosti
nejlepší kamarád	3	na hranici významnosti	8,9	1% hladina významnosti	2	-
někdo jiný	2,7	-	2,2	-	0,07	-
nikdo	0,8	-	0	-	1,4	-

Respondenti v této otázce vybírali z několika odpovědí, mohli označit tolik osob, kolik chtěli. Nejčastěji to však byla jedna až tři volby. Nejrozmanitěji odpovídali žáci ze Základní školy Špitálská, kde v průměru každý žák zvolil dvě osoby.

Kolář (2001) ve své knize uvádí, že nejčastěji se šikanovaní svěřují svým rodičům, učitelům a kamarádům. Často se rodiče o šikaně dozví i v prvních stádiích šikany. Příznaky jsou někdy tak zřejmé, že rodič brzy zjistí, jaký problém jeho dítě má. Někdy se dítě svěří rodičům samo. Rodič si u svých dětí musí získat důvěru. Musí umět svým dětem naslouchat, projevovat citovou podporu a věřit mu.

Ve všech školách se na prvních třech místech také objevily tyto osoby. Byl však drobný rozdíl v pořadí. Na základní škole v Klech by se nejčastěji svěřili třídnímu učitel, poté rodičům a nakonec až kamarádům. Na základní škole v Opočně by se svěřili rodičům, kamarádům a nakonec až učitelům. Stejně pořadí jako v Opočně vyšlo i na Základní škole Špitálská. V Klech je malá škola s malým počtem žáků, třídní učitel má na starosti mnohem méně dětí a může tedy navázat mnohem bližší vztah ke svým žákům než třeba učitel, který má na starosti dvojnásobný počet žáků. Rozdíly u uvedených osob byly ověřovány metodou statistické významnosti – X².

Respondenti měli možnost uvést někoho jiného. Objevily se zde tyto odpovědi: „řekl bych to tomu, kdo by byl nejbližší“ nebo „schránce důvěry“. Dívka, která uvedla, že by hodila lístek do schránky důvěry, je ze školy, kde je mají. Podle slov metodičky prevence jsou zde schránky dětmi využívány a to nejen v případě šikany. Děti se zde svěřují i se svými osobními

nebo rodinnými problémy. Další uvedené osoby byly: sourozenci (bratr, sestra), svému příteli, svojí holce, babičce nebo tetě.

Z celkového počtu respondentů označilo dvanáct žáků odpověď - nikomu (9 chlapců a 3 dívky). Osm z chlapců na předcházející otázku odpověděli, že by se proti šikaně bránili fyzicky. Tři chlapci, kteří se právě takto vyjádřili, vyplnili, že se účastnili šikany jiných žáků v rozmezí od dvakrát nebo třikrát za měsíc až po několikrát týdně. Pouze jeden chlapec, který by se nikomu nesvěřil, označil, že byl jednou nebo dvakrát šikanován. Ze tří dívek, které také zaškrtnuly odpověď nikomu, dvě na předchozí otázku odpověděly, že by to řešily samy. V dotazníku, ale neoznačily, že by někoho v posledních měsících šikanovaly. Pouze jedna dívka, odpověděla, že pokud by byla šikanována, nic by neudělala a označila, že se účastní šikany ostatních několikrát týdně.

Myslím si, že tedy může být mylně pochopeno, když některý z respondentů odpoví, že by se nikomu nesvěřil. Nemusí se jednat o to, že by se snad bál nebo se styděl někomu o tom povědět. Většina ze zmíněných dvanácti respondentů nejspíše věří, že mohou šikanu zastavit sami.

Tabulka 10 – Odpovědi respondentů, zda mají ve škole učitele, kterému by se svěřili – podle jednotlivých škol

Otázka č. 3	ZŠ KLY		ZŠ OPOČNO		ZŠ ŠPITÁLSKÁ	
	N	%	N	%	N	%
ano	19	67,9	34	79,1	56	100
ne	9	32,1	9	20,9	0	-

Tabulka 10a – Odpovědi, zda mají učitele, kterému by se svěřili – statisticky významný rozdíl mezi školami

	N	PRŮMĚR	SD	F	SIG.
ZŠ KLY	28	1,32	0,48	10,434	0,000
ZŠ OPOČNO	43	1,21	0,41		
ZŠ ŠPITÁLSKÁ	56	1,00	0,00		
TOTAL	127	1,14	0,35		

Z odpovědí respondentů vyplývá (viz tab. 10), že největší důvěru ve své učitele mají na Základní škole Špitálská. Zde by se všichni dotazovaní svěřili svým učitelům. Zajímavé je, že ač v předchozí otázce respondenti ze Základní školy Kly označili, že by se nejvíce ze všech osob svěřili svým učitelům, zde je téměř polovina chlapců, kteří nemají ve škole učitele, kterému by se svěřili.

Čím větší budou mít učitelé u žáků, popř. rodičů autoritu, tím účinnější budou v jejich rukou i prostředky a metody prevence a řešení šikany ve škole. Důvěra k učiteli má velký význam i při odhalování šikany. Pokud žáci a především oběti šikany budou důvěřovat pedagogům, pak je velmi pravděpodobné, že se jim budou svěřovat se svými problémy.

Tabulka 11 – Odpovědi respondentů, proč je tolik šikany ve školách – podle jednotlivých škol

Otázka č. 4	ZŠ KLY		ZŠ OPOČNO		ZŠ ŠPITÁLSKÁ	
	N	%	N	%	N	%
agresor	11	39,3	27	62,8	27	48,2
oběť	1	3,6	4	9,3	5	8,9
romská otázka	5	17,9	1	2,3	0	-
nevím	9	32,1	11	25,6	23	41,1
jiná odpověď	2	7,1	0	-	1	1,8

Tabulka 11a – Odpovědi na šikanování ve školách – statisticky významný rozdíl mezi školami

	KLY - OPOČNO		ŠPITÁLSKÁ - KLY		OPOČNO - ŠPITÁLSKÁ	
	X ²	STAT. VÝZ. ROZDÍL	X ²	STAT. VÝZ. ROZDÍL	X ²	STAT. VÝZ. ROZDÍL
agresor	3,7	na hranici významnosti	0,6	-	2,08	-
oběť	0,8	-	0,8	-	0,004	-
romská otázka	5,2	5% hladina významnosti	10,6	1% hladina významnosti	1,3	-
nevím	0,3	-	0,6	-	2,5	-
jiná odpověď	3,1	na hranici významnosti	1,5	-	0,7	-

Respondenti zde mohli vyjádřit tři typy odpovědí. Mohli se zamýšlet, proč jsou děti ve školách šikanovány nebo co vede žáky k tomu, aby ubližovali druhým. Také se zde mohly objevit odpovědi směřující k hodnocení školy nebo učitelů, např. nedostatek dozorů.

Respondenti zde uváděli mnoho odpovědí, proto byly zařazeny do pěti kategorií (viz tab. 11). V první kategorii, agresor, se respondenti zamýšleli, z jakého důvodu někdo ostatním ubližuje. Nejvíce respondentů si myslí, že je to kvůli tomu, že si chce zvýšit sebevědomí nebo se předvést před ostatními. Příklad odpovědi: „nějaké děti jsou debilní a zvyšují si sebevědomí tím, že mlátí menší“ nebo „kluci se chtějí předvést před holkama“. Další častou odpovědí bylo, že za šikanu ve škole může zvyšující se agresivita jedinců. Příklad odpovědi: „protože je čím dál více dětí agresivních“. Dále si respondenti myslí, že za to může výchova

v rodině nebo nějaké problémy, které způsobila rodina. Příklad odpovědi: „protože mnoho dětí pochází z rozvedených rodin a jsou zanedbaní“ nebo „dítě, které šikanuje, nemusí mít doma dostatek pozornosti a tak si to vylívá na jiných“. Podle respondentů také za šikanu ve školách může žárlivost, např.: „děti jsou žárliví a pak ubližují“. Objevily se zde také odpovědi, že za šikanu mohou násilné pořady v televizi nebo počítačové hry. Příklad odpovědi: „dětem je dovoleno koukat se na nepřístupné filmy a hrát násilné počítačové hry“. Několik respondentů také uvedlo, že se šikanuje kvůli nudě nebo podobným „nesmyslným“ věcem. Příklad odpovědi: „šikanuje se kvůli ničemu, třeba že žák dostal dvě jedničky za den“. Zaujala mě tato odpověď: „protože šikanují ti, kteří již byli šikanováni“. Z hlediska počtu těchto odpovědí není mezi žáky z Opočna a ze Základní školy Špitálská rozdíl. Žáci ze Základní školy Kly ovšem poněkud více uváděli důvod, proč agresor šikanuje.

Méně se respondenti zamýšleli nad tím, proč se některé děti stávají oběťmi šikany. Tyto odpovědi byly zařazeny do kategorie oběť. Nejčastěji se zde objevil důvod, že děti mají strach o tom někomu říct a proto šikana pokračuje. Příklad odpovědi: „děti se bojí o tom včas někomu říct“. Často se zde také objevily odpovědi, které se týkaly určitých odlišností oběti, kvůli nimž je žák šikanován, např.: „velký počet obézních dětí, finanční krize – rodiče dětem nedopřávají tolik, protože na to nemají“ nebo „rozdíly v domácnostech“. Podle jednoho respondenta je to kvůli tomu, že oběti „provokují“. Rozdíl v této odpovědi mezi školami nebyl statisticky významný.

Po přečtení všech odpovědí, jsem se rozhodla, že utvořím kategorii nazvanou „romská otázka“. Odpovědi respondentů, které byly zařazeny do této kategorie, není mnoho, ale svým charakterem se lišily od ostatních odpovědí. Respondenti zde např. uváděli: „protože jsme země cikánů“ nebo „protože je hodně cikánů“. Z těchto odpovědí nelze posoudit, zda Romové jsou ti, kteří způsobují šikanu nebo ti, kteří jsou šikanováni. Je tedy možné, že to nemusí být pouze názor, ale interpretace toho, co zažili nebo o čem se dozvěděli. Z výsledků vyplývá, že žáci Základní školy Kly statisticky významně více (5% hladině významnosti) uvádějí, že za šikanu ve školách mohou Romové.

Respondenti také uvedli několik odlišných odpovědí, které byly zařazeny do kategorie jiné odpovědi: „je to jinou dobou, „rodiče agresorů za ně vše urovnají“ nebo „učitelé bývají málo přísní“.

Překvapilo mě mnoho odpovědí, které jsou na věk respondentů vyspělé. Je možné, že žáci tyto názory přejali od dospělých. Šikana a agresivita mezi dětmi je v posledních několika letech hojně probírané téma.

Nejčastějším důvodem, proč je někdo šikanován, je jinakost. Bendl (2003) uvádí, že nejčastějším spouštěčem šikany jsou významné povahové nebo vzhledové rozdíly. Může se také jednat o nějaké socio-ekonomické rozdíly, dítě ze sociálně slabých rodin. Dítě je šikanováno, protože nosí nemoderní oblečení nebo nemá nejnovější typ mobilního telefonu. „V dětských kolektivech se snižuje tolerance vůči jinakosti (odlišnosti), vzrůstá tak tlak na konformitu“ (Bendl, 2003, s. 47).

Tabulka 12 – Odpovědi na předcházení šikany ve třídě – statisticky významný rozdíl mezi školami

	N	PRŮMĚR	SD	F	SIG.
ZŠ KLY	28	2,68	1,19	0,836	0,436
ZŠ OPOČNO	43	2,91	0,97		
ZŠ ŠPITÁLSKÁ	56	2,66	0,90		
TOTAL	127	2,75	0,99		

Respondenti na základě Likertovy škály měli ohodnotit, jak se jim společně s učitelem daří zabránit ubližování žákům ve třídě. Hodnotilo se pomocí známek stejně jako ve škole. Rozdíl mezi školami v odpovědích nebyl statisticky významný. Ve všech školách, podle odpovědí respondentů, se daří zabránit šikanování napůl (stupeň tři).

Respondenti také mohli slovně odůvodnit, proč si myslí, že tomu tak je. Většina z nich žádný důvod neuvedla.

Důvody respondentů, proč označili stupeň jedna (určitě daří), byly: Kly: „protože jsme fajn parta“, Opočno: „myslím si to, protože učitel umí pomoci v každém případě a drží nás na uzdě“ a Špitálská: „jsme dobrý kolektiv“.

Důvody respondentů, proč označili stupeň dvě (spíše daří), byly: Kly: „paní učitelky jsou přísné a děti si spolu aspoň z 60% rozumějí“, Opočno: „nemáme tu tolik agresivních jedinců“ a Špitálská: „jedeme jako jeden velký tým“.

Důvody respondentů, proč označili stupeň tři (daří se napůl), byly: Kly: „v téhle třídě se už šikana řešila“, Opočno: „protože ve třídě přes přestávku není žádný učitel“ a Špitálská: „naše třídní učitelka je neschopná“.

Důvody respondentů, proč označili stupeň čtyři (spíše nedaří), byly: Kly: „naše třída učitele moc neposlouchá, když řekne, abychom se ztišili, uděláme pravý opak“, Opočno: „protože učitelům říkáme, že nejsou žádné problémy a oni tomu věří“ a Špitálská: „agresivní učitele neposlouchají“.

Důvody respondentů, proč označili stupeň pět (určitě nedaří), byly: Kly: „protože, když se nám něco stane, tak to nikdo nebere dost vážně“, Opočno: „je nás moc, nedá se to zvládnout“

a Špitálská: „naše třídní učitelka není schopna řešit takové problémy a ředitelka také ne, protože se bojí“.

Tabulka 13 – Odpovědi respondentů, jak pomohl učitel šikanovaným – podle jednotlivých škol

Otázka č. 6	ZŠ KLY		ZŠ OPOČNO		ZŠ ŠPITÁLSKÁ	
	N	%	N	%	N	%
řešilo se to	8	28,6	10	23,3	6	10,7
trest	2	7,1	8	18,6	8	14,3
pomohl	8	28,6	6	13,9	6	10,7
nepomohl	0	-	4	9,3	5	8,9
nevím	8	28,6	8	18,6	22	39,3
jiná odpověď	2	7,1	7	16,3	9	16,1

Tabulka 13a – souhrn odpovědí respondentů – podle jednotlivých škol

Otázka č. 6	ZŠ KLY		ZŠ OPOČNO		ZŠ ŠPITÁLSKÁ	
	N	%	N	%	N	%
pomohl	19	67,9	24	55,8	22	39,3
nepomohl	1	3,5	5	11,6	9	16,1
nevím	8	28,6	14	32,6	25	44,6

Tabulka 13b – Odpovědi na pomoc učitele šikanovaným – statisticky významný rozdíl mezi školami

	KLY - OPOČNO		ŠPITÁLSKÁ - KLY		OPOČNO - ŠPITÁLSKÁ	
	X ²	STAT. VÝZ. ROZDÍL	X ²	STAT. VÝZ. ROZDÍL	X ²	STAT. VÝZ. ROZDÍL
řešilo se to	0,2	-	4,2	5% hladina významnosti	2,8	-
trest	1,8	-	0,9	-	0,3	-
pomohl	2,2	-	4,2	5% hladina významnosti	0,2	-
nepomohl	2,7	-	2,6	-	0,004	-
nevím	0,9	-	0,9	-	4,9	5% hladina významnosti
jiná odpověď	1,2	-	1,3	-	0,004	-

Odpovědi respondentů byly rozděleny do 6 kategorií (viz tab. 13). Do první kategorie, řešilo se to, byly zahrnuty odpovědi respondentů, kteří popsali postup řešení šikany. Bylo zde uvedeno, s kým třídní učitel mluvil, zda si pozval rodiče žáků do školy nebo jestli do případu

byla zahrnuta i ředitelka školy. Příklad odpovědí: „promluvil si s námi se všemi a nějak se to uklidnilo, ale ne úplně“ nebo „agresor byl zavolán do ředitelny“. Z výsledků vyplývá, že žáci ze Základní školy Kly statisticky významněji (na 5% hladině významnosti) uvádějí, že učitel šikanu řešil. Tato odpověď opět potvrzuje to, co bylo uvedeno výše, že v této základní škole je učitel, kterému se mohou žáci svěřit a o kterém ví, že se bude šikanou zabývat.

Do druhé kategorie, trest, jsou zahrnuty odpovědi respondentů, kteří uvádějí, že učitel agresora potrestal udělením poznámky, důtky nebo sníženou známkou z chování. Rozdíl mezi školami v této odpovědi nebyl statisticky významný.

Mnoho respondentů uvedlo, že učitel pomohl nebo nepomohl, ale nevedli nic konkrétního, proto zde jsou další dvě kategorie, pomohl a nepomohl.

Z výsledků vyplývá, že respondenti ze Základní školy Špitálská statisticky významně více (na 5% hladině významnosti) uvádějí, že neví, jak učitel šikanu řešil.

Kategorie, jiné odpovědi, obsahuje odpovědi, které se liší od ostatních. Někteří respondenti uvedli, že nebylo potřeba nic řešit, protože šikana u nich není, např.: „myslím, že tak velká šikana tu nebyla (jen slovní nadávky a podobně), ale určitě by to řešil“. Konkrétních odpovědí, jak pomohl učitel šikanovaným, jsou: „pomohl tak, že si s tou dotyčnou osobou promluvil a řekl ji, že když se to bude opakovat, tak ať se na něj obrátí“ nebo „třeba mě, když mě žák z jiné třídy uhodil, šli jsme s paní učitelkou k doktorovi.“ Rozdíl mezi školami v této odpovědi nebyl statisticky významný. Zaujala mě jedna odpověď chlapce, který napsal: „Podle mého názoru nepomohl, učitelovo řešení problému jako pomoc nepovažuji.“

Pro větší přehled byla vytvořena ještě jedna tabulka. Zde se objevily pouze tři typy odpovědí, že učitel pomohl, nepomohl a že respondenti nevědí. Respondenti základní školy v Opočně a v Klech si ve více než 50% myslí, že učitel šikanovanému pomohl. Téměř 45% respondentů ze Základní školy Špitálská neví, jestli učitel šikanovanému pomohl.

Tabulka 14 – Odpovědi respondentů, co jim poradil učitel, že by měli dělat, pokud by byli šikanováni – podle jednotlivých škol

Otázka č. 7	ZŠ KLY		ZŠ OPOČNO		ZŠ ŠPITÁLSKÁ	
	N	%	N	%	N	%
řící o tom někomu	17	60,7	31	72,1	32	57,2
poradil	2	7,1	4	9,3	7	12,5
neporadil	4	14,3	2	4,7	5	8,9
jiná odpověď	5	17,9	6	13,9	12	21,4

Tabulka 14a – Odpovědi na to, co jim poradil učitel – statisticky významný rozdíl mezi školami

	KLY - OPOČNO		ŠPITÁLSKÁ - KLY		OPOČNO - ŠPITÁLSKÁ	
	X ²	STAT. VÝZ. ROZDÍL	X ²	STAT. VÝZ. ROZDÍL	X ²	STAT. VÝZ. ROZDÍL
řící o tom někomu	1	-	0,09	-	2,3	-
poradil	0,1	-	0,5	-	0,2	-
neporadil	2	-	0,5	-	0,6	-
jiná odpověď	0,1	-	0,1	-	0,9	-

Odpovědi respondentů byly opět rozděleny do čtyř kategorií (viz tab. 14). Nejčastěji se zde objevilo, že jim učitel poradil, aby to někomu oznámili, tyto odpovědi byly zařazeny do kategorie řící o tom někomu. Někdy zde bylo uvedeno, komu konkrétně by o šikaně měli říci, např. někomu, kdo jim je blízký a komu věří, kdo je nejbližší nebo doзору. Několikrát zde bylo, že pokud se žáci nechtějí svěřit učiteli, měli by o tom říci alespoň doma rodičům.

Mnoho respondentů se pouze vyjádřilo, že jim pomohl nebo nepomohl, nebylo zde uvedeno nic konkrétního, tyto odpovědi byly zařazeny do kategorie, poradil a neporadil.

Do kategorie, jiné odpovědi, byly zařazeny jiné rady od učitele. Příklad: „poradil, že si toho nemáme všimnout a ignorovat to“ nebo „většinou na toto téma máme přednášky“. Dvě dívky ze ZŠ Kly se zmiňují, že se s problematikou šikany setkávají i v hodinách, které jsou pro to určeny. Při těchto hodinách dostanou kompletní informace o tom, co dělat a jak se zachovat. Z dotazníkového šetření s metodikem bylo zjištěno, že na této škole je téma šikany zařazeno do čtyř předmětů: výchova ke zdraví, výchova k občanství, etická výchova a tělesná výchova. Dále se zde také objevily odpovědi, že učitel nic říkat nemusel, protože k žádné šikaně u nich na škole nedochází.

Rozdíl v odpovědích nebyl statisticky významný.

Tabulka 15 – Počet respondentů, kteří se zúčastnili preventivních programů – podle jednotlivých škol

Otázka č. 8	ZŠ KLY		ZŠ OPOČNO		ZŠ ŠPITÁLSKÁ	
	N	%	N	%	N	%
ano	13	46,4	24	55,8	47	83,9
ne	15	53,6	19	44,2	9	16,1

Tabulka 15a – Počet, kteří se zúčastnili preventivních programů – statisticky významný rozdíl mezi školami

	N	PRŮMĚR	SD	F	SIG.
ZŠ KLY	28	1,54	0,51	7,761	0,001
ZŠ OPOČNO	43	1,42	0,5		
ZŠ ŠPITÁLSKÁ	56	1,16	0,37		
TOTAL	127	1,33	0,47		

Z výsledků vyplývá, že žáci Základní školy Špitálská statisticky více (na 5% hladině významnosti) uvádějí, že se zúčastnili preventivních programů. Tato škola nemá zavedený dlouhodobý program proti šikaně. Respondenti se mohou účastnit více takových programů (besed nebo seminářů) z důvodu vyšší nabídky. Škola se nachází v Praze, kde je nespíše nejvíce organizací, které nabízejí takové programy.

Z dotazníku s metodiky prevence bylo zjištěno, že všechny tři školy pořádají jednou za čas přednášky, besedy nebo pomítání výukových filmů zabývajících se šikanou. Žáci mohou program vnímat jako běžnou součást výuky a ne jako prevenci. Pokud by otázka zněla, zda se zúčastnili přednášky nebo besedy o šikaně, žáci by zřejmě odpovídali ano ve více případech.

Kolář (2001) uvádí, že preventivních programů je celá řada. Často to jsou i takové programy, při kterých si žáci nemyslí, že o nějakou prevenci jde. To jsou mimoškolní pobyty celých tříd, které mají za hlavní úkol stmelit kolektiv a předcházet tak šíření šikany. Tyto výjezdy jsou pořádány v menší míře. Školy se častěji přiklání k prevenci pomocí různých letáčků, informačních nástěnek nebo besed (přednášek) s odborníky.

Tabulka 16 – Odpovědi respondentů, co si respondenti pamatují důležitého z preventivních programů – podle jednotlivých škol

Otázka č. 9	ZŠ KLY		ZŠ OPOČNO		ZŠ ŠPITÁLSKÁ	
	N	%	N	%	N	%
řící o tom někomu	7	25	12	27,9	20	35,7
šikanovat se nemá	0	-	1	2,3	7	12,5
nevím	20	71,4	26	60,5	26	46,4
jiná odpověď	1	3,6	4	9,3	3	5,4

Tabulka 16a – Odpovědi, co si pamatují z preventivních programů – statisticky významný rozdíl mezi skupinami

	KLY - OPOČNO		ŠPITÁLSKÁ - KLY		OPOČNO - ŠPITÁLSKÁ	
	X ²	STAT. VÝZ. ROZDÍL	X ²	STAT. VÝZ. ROZDÍL	X ²	STAT. VÝZ. ROZDÍL
někomu o tom říci	0,07	-	0,2	-	0,07	-
šikanovat se nemá	0,6	-	3,85	5% hladina významnosti	3,3	na hranici významnosti
nevím	0,8	-	4,7	5% hladina významnosti	1,9	-
jiná odpověď	0,8	-	0,1	-	0,5	-

Odpovědi respondentů byly rozděleny do čtyř kategorií (viz tab. 16). Do první kategorie, někomu o tom říci, byly zařazeny odpovědi respondentů, že si pamatují, že o šikaně musí někomu říci. Podobně jako u předchozích otázek respondenti uváděli, komu by se měli svěřit, např. doзору, osobě, které věříme nebo někomu dospělému. Rozdíl mezi školami u této odpovědi nebyl statisticky významný.

Do druhé kategorie, šikanovat se nemá, byly zařazeny odpovědi, že si pamatují to, že šikanovat a celkově ubližovat ostatním by se nemělo. Objevila se zde odpověď: „měli bychom se řídit pravidlem: co nechceš, aby jiní dělali tobě, nedělej ani ty jim“. Z výsledků vyplývá, že žáci ze Základní školy Špitálská statisticky více (na 5% hladině významnosti) si pamatují, že šikanovat se nemá.

Mnoho respondentů, kteří na předchozí otázku, zda se zúčastnili preventivních programů, odpovídali, že ne, na tuto otázku odpověděli, že si nejsou jistí, zda se něčeho takového zúčastnili. Tyto odpovědi byly zařazeny do kategorie nevím. Zde se také objevily odpovědi, že si již nepamatují, protože je to dlouho, co se takového programu zúčastnili. Z výsledků vyplývá, že žáci ze Základní školy Kly statisticky více (na 5% hladině významnosti) uvádějí, že si nic nepamatují.

Poslední kategorie, jiná odpověď, obsahovala názory, které se vyskytly pouze jednou. Zde např. bylo uvedeno: „když nás někdo začne šikanovat, měli bychom se mu vyhýbat a ignorovat ho“, „když vidíme, že někdo někoho šikanuje, měli bychom mu pomoci, aby se to už nestalo“, „šikana může končit i sebevraždou“, „neobhajovat se a radši být ticho“ a také se zde objevila definice šikany: „šikana je projev agrese a zlosti, hodně lidí si to nechá líbit“. Rozdíl mezi školami v této odpovědi nebyl statisticky významný.

Tabulka 17 – Odpovědi respondentů, co by udělali, pokud by se stali řediteli svých škol – podle jednotlivých škol

Otázka č. 10	ZŠ KLY		ZŠ OPOČNO		ZŠ ŠPITÁLSKÁ	
	N	%	N	%	N	%
vybavení školy	3	10,7	9	20,9	17	30,4
zacházení s žáky	3	10,7	9	20,9	8	14,3
přísnější tresty	4	14,3	7	16,3	6	10,7
učitelé	6	21,4	7	16,3	2	3,6
zlepšení výuky	1	3,6	1	2,4	3	5,4
nic	7	25	5	11,6	10	17,8
jiná odpověď	4	14,3	5	11,6	10	17,8

Tabulka 17a – Odpovědi, co by udělali jako ředitelé škol – statisticky významný rozdíl mezi školami

	KLY - OPOČNO		ŠPITÁLSKÁ - KLY		OPOČNO - ŠPITÁLSKÁ	
	X ²	STAT. VÝZ. ROZDÍL	X ²	STAT. VÝZ. ROZDÍL	X ²	STAT. VÝZ. ROZDÍL
vybavení školy	1,2	-	3,9	5% hladina významnosti	1,1	-
zacházení s žáky	1,2	-	0,2	-	0,7	-
přísnější tresty	0,05	-	0,2	-	0,6	-
učitelé	0,3	-	6,9	1% hladina významnosti	4,7	5% hladina významnosti
zlepšení výuky	0,09	-	0,1	-	0,5	-
nic	2,1	-	0,5	-	0,7	-
jiná odpověď	0,1	-	0,1	-	0,7	-

Další otázka byla zaměřena na to, co by respondenti na své škole změnili, pokud by se stali řediteli. Tato otázka nebyla uzavřená, proto se zde objevilo velké množství odpovědí. Mnoho odpovědí nesměřovalo k zlepšení školy z pohledu prevence šikany, ale poukazyvaly na to, jak se respondent ve škole cítí a v čem vidí slabiny. Odpovědi byly rozděleny do sedmi kategorií (viz tab. 17).

Do první kategorie, vybavení školy, patří odpovědi respondentů, že by změnili či upravili školu, např. „vymalovala bych chodbu“ nebo by vylepšili jednotlivé součásti školy, např. „zlepšila bych kvalitu jídla v školní jídelně“. Respondenti by také dovybavili školu, např. „zřídila bych bufet“, „chtěla bych ve škole více automatů“ nebo „zřídila bych kuřárnu, aby si

děti o přestávce mohli jít zakouřit“. Několikrát se zde objevilo, že respondent by ve škole zřídil kamerový systém. Z výsledků vyplývá, že žáci za Základní školy Špitálská by statisticky více (na 5% hladině významnosti) upřednostnili jako ředitele změnu vybavení školy.

Do druhé kategorie, zacházení se žáky, patří odpovědi respondentů, že by přísněji posuzovali chování žáků a dokonce i přijímání žáků do školy. Snažili by se, aby problémový žáci byli přesunuti do jiných, speciálních škol. Příklad odpovědi: „zavedl bych více dozorů o přestávkách“, „zařídil bych, aby tady nebyli zlí žáci“ nebo „požádal bych o přeložení velmi problémových žáků na jinou školu“. Objevil se zde však i opačný názor: „já bych přibrala do naší školy Romy, protože jich je málo v základních školách a více ve speciálních“. Rozdíl mezi školami v odpovědích nebyl statisticky významný.

V třetí kategorii, přísnější tresty, se objevily odpovědi, že by respondenti v pozici ředitele přísněji posuzovali a trestali chování žáků. Několikrát se zde objevilo, že by zavedli tělesné tresty. Příklad odpovědi: „asi bych byl jako ředitel více spravedlivý, protože stávající ředitelka je na někoho hodná a někoho ani nepozdraví“ nebo „zavedl bych minusové body“.

V další kategorii, učitelé, se objevily odpovědi, že by respondenti zlepšili, případně by obměnili učitelský sbor. Příklad odpovědi: „všimla bych si více toho, jak někteří učitelé učí, jací jsou k dětem, protože někteří učitelé se vůbec k dětem nechovají tak, jak by měli“ nebo „nikdy bych nechtěla být ředitelkou, ale kdyby to tak muselo být, možná bych ukázala dětem, že učitel může být přítelem a ne nepřítelem“. Z výsledků vyplývá, že respondenti ze Základní školy Špitálská by neměnili učitele. Žáci z této školy jsou nejspíše spokojeni, na to poukazuje i fakt, že všichni žáci mají ve škole učitele, kterému by se svěřili.

V páté kategorii, zlepšení výuky, se objevily odpovědi, že by zkrátily hodiny nebo by prodloužily přestávky, jinak by hodnotily testy a zavedli by nějaké „specializované“ předměty, např. rybářský kroužek nebo by chtěli, aby se rozšířila možnost výuky cizích jazyků. Příklad otázky: „udělala bych kroužek pro zvláštní děti a tam by se mohly vyzpovídat“ nebo „prodloužil bych přestávky a zkrátil hodiny“. Rozdíl mezi školami v odpovědích nebyl statisticky významný.

Několik respondentů uvedlo, že by na škole nic neměnili, protože jsou spokojeni s tím, jak to ve škole funguje a že paní ředitelka školu vede velice dobře. Příklad odpovědi: „nechtěl bych se stát ředitelem školy, protože to je těžká práce a nikdy se nejde zavděčit všem“. Tyto odpovědi byly zařazeny do kategorie, nic. Rozdíl mezi školami v odpovědích nebyl statisticky významný.

Poslední kategorie, jiné odpovědi, obsahovaly názory respondentů, které se objevily méně. Někteří uváděli, že neví, co by na škole změnili nebo naopak byli tací, co by změnili vše. Příklad odpovědi: „rozdělila bych školu na dvě části-pro holky a pro kluky“ nebo „změnila bych všechno, ale nejdříve bych se přestala vymlouvat, že nejsou peníze, jak to dělá naše ředitelka.“ Rozdíl mezi školami v odpovědích nebyl statisticky významný.

Objevilo se zde mnoho odpovědí, které poukazují na to, že žáci nejsou spokojeni s tím, jak se učitelé staví k problémovým žákům. Žáci by uvítali, aby škola zavedla přísnější pravidla a předcházela problematickým situacím.

Tabulka 18 – Odpovědi respondentů, jaké existují organizace mimo školu, které pomáhají šikanovaným – podle jednotlivých škol

Otázka č. 11	ZŠ KLY		ZŠ OPOČNO		ZŠ ŠPITÁLSKÁ	
	N	%	N	%	N	%
nevím	21	75,1	19	44,2	33	58,9
Linka bezpečí	1	3,5	11	25,6	7	12,5
existují, ale nevím	5	17,9	6	14	13	23,2
Policie	0	-	4	9,3	0	-
jiná odpověď	1	3,5	3	6,9	3	5,4

Tabulka 18a – Odpovědi, jestli znají i jiné organizace pomáhající šikanovaným – statisticky významný rozdíl mezi školami

	KLY - OPOČNO		ŠPITÁLSKÁ - KLY		OPOČNO - ŠPITÁLSKÁ	
	X ²	STAT. VÝZ. ROZDÍL	X ²	STAT. VÝZ. ROZDÍL	X ²	STAT. VÝZ. ROZDÍL
nevím	6,5	5% hladina významnosti	5	5% hladina významnosti	0,3	-
linka bezpečí	5,8	5% hladina významnosti	1,7	-	2,7	-
existují, ale nevím	0,1	-	0,3	-	1,3	-
Policie	2,7	-	0	-	5,4	5% hladina významnosti
jiná odpověď	0,3	-	0,1	-	0,1	-

Nejčastěji byla uváděna Linka důvěry (bezpečí). Respondenti zde v mnoha případech uváděli i číslo linky. Měla jsem možnost v každé škole vidět informační nástěnku pro žáky, objevilo se zde několik kontaktů na organizace, ale vždy zde byl kontakt na Linku bezpečí. Z výsledků vyplývá, že žáci z Opočna statisticky více (na 5% hladině významnosti) uváděli Linku bezpečí.

Další organizace, která byla několikrát uvedena, je Policie ČR. Velmi zajímavé je, že Policie ČR spolupracuje se Základní školou Špitálskou a základní školou v Klech. Pomáhá ve školách při besedách a podílí se na prevenci šikany (jak uvedli metodici prevence v dotazníkovém šetření), ale respondenti z těchto škol ani v jednom případě Policii ČR neuvedli. Z výsledků vyplývá, že žáci z Opočna statisticky více (na 5% hladině významnosti) uvádějí Policii ČR. Z hlediska toho, že Opočno má nejvíce žáků, kteří se přiznali k šikanování, je možné, že Policie ve škole mohla řešit nějaký případ.

Objevily se zde i jiné organizace, např. v Základní škole Špitálská byla jako organizace uvedena Pomoc dětem. Jedná se o projekt organizace Lata – Pomoc dětem: Ve dvou se to lépe táhne. Tento projekt pomáhá, mimo jiné i šikanovaným dětem. Dále se zde objevila tato odpověď: „jedna paní, s kterou se můžete bavit o všem“. Nevím konkrétně, o jakou paní by se mohlo jednat. Možností je několik, např. školní psycholožka, pracovnice OSPOD nebo jakákoliv paní, která vedla besedu nebo přednášku na téma šikany. Dále zde byly odpovědi: „sociálka“, která v obtížných případech škole pomáhá, např. spolupracuje se školou v Opočně, dále se zde objevily odpovědi: skaut a dětské domy. Další odpovědí byla Minimalizace šikany, která již byla popsána výše. Jedna odpověď, která zde byla uvedena, byla kyberšikana, organizaci s tímto názvem jsem nenalezla, ale je možné, že respondent se mohl zúčastnit nějaké besedy na toto téma a proto to uvedl. Existuje mnoho organizací, které se zabývají kyberšikanou a tomuto nebezpečí věnují besedy ve školách.

Z výsledku vyplývá, že žáci Základní školy Kly statisticky nejvíce uváděli, že neznají žádnou organizaci.

Podle Bendla (2003) spolupráce škol a institucí, které se věnují problematice šikanování, funguje na mnoha úrovních a lze je dělit do tří skupin.

První skupinou jsou tzv. komunitní aktivity, které jsou organizovány v místě, v obci nebo v regionu, kde roste delikvence mládeže. Komunitní program nabízí své služby rizikové mládeži, nabízí smysluplné trávení volného času. Dále se snaží o posilování sociální kontroly dětí a mládeže a posilování jejich sociálních vazeb. Tyto komunitní aktivity mohou být součástí některých nízkoprahových klubů.

Druhou skupinou jsou nevládní organizace, do nichž patří sdružení a nadace, které nabízejí školám osvětovou činnost v oblasti prevence sociálně patologických jevů a také nácvik sociálních dovedností. Organizace zaměřené na prevenci šikany často vydávají informační materiály o šikaně a pro školy tvoří různé výukové filmy. Mezi tyto organizace patří Linka důvěry - bezpečí, která poskytuje anonymní telefonickou pomoc v krizových situacích. Mimo telefonickou pomoc také nabízí možnost osobního setkání s odborníkem. Dalším organizací je

Prev-centrum, které školám nabízí program primární prevence, často drogových závislostí, ale nyní také prevenci šikany. Bílý kruh bezpečí je sdružení pro pomoc obětem trestné činnosti a jejich blízkým. Ve školách pořádá kurz Ochrana dětí před šikanou. Lata je program postavený na dobrovolnické pomoci rizikové mládeži. Podobných dobrovolnických programů je v ČR mnoho, např. americká iniciativa Big Brothers, Big Sisters.

Třetí a poslední skupinou, podle Bendla (2003), jsou tzv. ze zákona pomáhající organizace. Jsou to instituce, které má škola ze zákona dané ke spolupráci s žáky s problémovým chováním. Tyto instituce vždy na požádání musí škole pomoci, pokud je to v jejich kompetenci. Jedna se o MŠMT a příslušnou legislativu, odbory školství, pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče, školské zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy a jiné iniciativy zabývající se prevencí a řešením šikanování ve školách, např. Policie ČR.

Tabulka 19 – Odpovědi respondentů, zda se ve škole cítí bezpečně – podle jednotlivých škol

Otázka č. 12	ZŠ KLY		ZŠ OPOČNO		ZŠ ŠPITÁLSKÁ	
	N	%	N	%	N	%
ano	18	64,3	29	67,4	43	76,8
ne	10	35,7	14	32,6	13	23,2

Tabulka 19a – Odpovědi, zda se cítí bezpečně – statisticky významný rozdíl

	N	PRŮMĚR	SD	F	SIG.
ZŠ KLY	28	1,36	0,49	1,863	0,160
ZŠ OPOČNO	43	1,3	0,46		
ZŠ ŠPITÁLSKÁ	56	1,18	0,39		
TOTAL	127	1,26	0,44		

V poslední otázce respondenti odpovídali, zda se cítí ve své škole bezpečně. K pocitu bezpečí se, dle mého názoru, váže i pocit důvěry. V této souvislosti se tedy jedná o důvěru ke škole jako k instituci. Odpovědi respondentů mohou ukázat, jak kvalitní je prevence v jednotlivých školách. Pokud škola bude pracovat jako celek, bude vhodně používat metody k minimalizaci šikany a učitelé se budou zajímat o své žáky, pak se zde budou žáci cítit dobře a bezpečně. Díky tomu mohou žáci pomáhat bezpečí udržovat.

Výsledky na jednotlivých školách byly téměř stejně. Jedna dívka mi k této otázce dopsala: „a kde se v dnešní době člověk cítí bezpečně, ale ano, tady se mi nic nestane.“

Diskuse

První hypotéza, počet šikanovaných a šikanujících ve školách, které nemají zavedený dlouhodobý program proti šikanování, bude podobný, případně vyšší než ve školách, kde je tento program zaveden. Tato hypotéza byla ověřována na otázkách z Olweusova dotazníku (Jak často jsi byl šikanovaný v několika posledních měsících? Jak často ses ve škole zúčastnil šikanování jiných žáků nebo žákyň v několika posledních měsících?). Na Základní škole Špitálská, dle slov metodika prevence nemají zavedený dlouhodobý program proti šikaně.

V počtu obětí se školy nijak výrazně neliší. V otázce, která zjišťovala počet agresorů, byl rozdíl zjištěn. Na základní škole Opočno bylo podle odpovědí zaznamenáno o několik šikanujících více. Zároveň tato škola dominuje i počtem osob, které se bojí, že je ve škole bude někdo šikanovat. Tato škola má zavedený dlouhodobý program proti šikaně. Hypotéza nebyla potvrzena.

Kolář (2001) provedl výzkum u 1900 žáků pátých až devátých tříd. Bylo zjištěno, že minimálně jednou bylo šikanováno 19,1% žáků. Z mých 127 respondentů to bylo 22% žáků a více než jednou se s šikanou setkalo 8%.

Říčan (1995) použil Olweusův dotazník k zjištění počtu agresorů a obětí u dvou tisíc žáků pátých a šestých tříd z Prahy. Bylo zjištěno, že 18% z nich jsou oběti a 14% agresori.

V roce 2004 byl proveden výzkum před zahájením programu MIŠ. Šetření se zúčastnilo zhruba 1300 žáků druhého stupně. Použit byl Kolářův standardizovaný dotazník. Výsledkem bylo, že 40% dětí, bylo šikanováno. Není zde uvedeno, jak často byli žáci šikanováni, ani v jakém časovém období.

Druhá hypotéza, ve školách, kde je zaveden dlouhodobý program proti šikanování, bude podobný, popřípadě vyšší počet dětí, které se zastávají jiných. Žáci si v takových školách budou připadat bezpečněji než ve školách bez programu proti šikanování. Tato hypotéza byla ověřována na jedné otázce z Olweusova dotazníku (Zkoušel jsi někdy zastavit šikanování?) a druhou otázkou z dotazníku o prevenci šikany (Připadáš si na své škole bezpečně?). Dlouhodobý program proti šikaně mají zavedeny v Opočně a v Klech.

Ani u jedné z otázek nebyl zaznamenán statisticky významný rozdíl v odpovědích. Bylo zjištěno, že na Základní škole Opočno není žádný zastánce, který by se zastával často nebo hodně často. V ostatních školách několik zastánců je. Hypotéza nebyla potvrzena.

Poslední hypotéza, ve školách, kde je zaveden dlouhodobý program proti šikaně, budou žáci více informováni o tom, co mají dělat, pokud budou šikanováni. Také budou poučeni o organizacích, které pomáhají šikanovaným. Tato hypotéza byla ověřována otázkami: Řekl

vám některý z učitelů, co máte dělat, když vás někdo bude šikanovat, co vám poradil? Existují i organizace mimo školu, které pomáhají šikanovaným. Napadají tě nějaké? V otázce, co jim poradil učitel, že mají dělat, nebyl v odpovědích respondentů jednotlivých škol významný statistický rozdíl. V druhé otázce, zda znají nějaké organizace, které pomáhají šikanovaným, uvedli nejvíce konkrétních odpovědí žáci z Opočna. Nejméně konkrétní byla Základní škola Kly, která také má dlouhodobý program proti šikaně. Tato hypotéza nebyla potvrzena.

Závěr

Ve své bakalářské práci jsem se zabývala prevencí šikany na Základních školách. Hlavním cílem bylo shrnutí všech metod a programů, které slouží k minimalizaci šikany na školách. Metod a programů je celá řada, vybrala jsem pouze ty, které považuji za užitečné a na školách proveditelné.

Nejdůležitější částí bakalářské práce jsou výsledky dotazníkového šetření. Z dotazníku pro metodiky prevence, byl zjištěn rozsah a metody prevence, které daná škola využívá. Výsledky mi potvrdily, že školy používají základní metody: výchovné působení učitelů na žáky, informování o problematice šikany, téma šikany probírané v hodinách a v některých školách i mimoškolní pobyty, jejichž náplní je mimo jiné i prevence. V žádné škole nebyla zjištěna nějaká „neobvyklá“ metoda prevence. To nepovažuji za chybu, ale existuje celá řada dalších, ne zcela běžně používaných metod, které jsou velice efektní, např. peer programy. Pouze jeden metodik prevence věděl, co tento pojem znamená.

Velmi překvapivé pro mě bylo, že největší škola – Základní škola Špitálská, nemá zavedený dlouhodobý program proti šikaně. Mou soukromou hypotézou bylo, že téměř všechny školy tento program mají zavedený, a ty co ho nemají, budou malé vesnické školy. Třemi hypotézami bylo následně zjištěno, že ani velikost školy ani zavedený program proti šikaně nemají vliv na počet šikanovaných dětí ve školách ani na počet zastánců.

Z výsledků bylo patrné, že šikana je velmi diskutované téma a žáci jsou informováni. Respondenti odpovídali konkrétně, bylo vidět, že se nad otázkami zamýšlí. Podle výsledků lze tvrdit, že téměř všichni žáci vědí, jak se v případě šikany zachovat a komu se svěřit.

Objevilo se zde mnoho kritických odpovědí, žáci v několika případech upozorňovali na nedostatečnou přísnost učitelů, nedostatek dozorů a možná až přílišnou benevolenci vůči problémovým žákům. Žáci by chtěli více opatření, aby se ve své škole mohli cítit bezpečněji.

Překvapující byl výsledek, že by se žáci velmi zřídka svěřovali výchovnému poradci. Podle mého názoru je problém v tom, že pokud výchovný poradce učí jeden z hlavních předmětů (např. matematika nebo český jazyk) ve škole s vyšším počtem žáků, často neučí všechny třídy a tak ho někteří žáci neznají. Žáci nepůjdou za osobou, kterou neznají. Vyberou si někoho, v kom mají důvěru a vědí o něm, jak se v takových situacích zachová.

I když v dotazníku byla celá řada otázek, v několika otázkách se stále opakovala tatáž odpověď. Respondenti ze všech škol velmi často uváděli, že pokud by byli šikanováni, šli by to někomu oznámit. Na otázku, co jim poradil učitel, aby udělali, kdyby je někdo šikanoval, opět nejčastěji padlo, že jim poradil, aby to někomu řekli. Je prý jedno komu, jestli rodičům

nebo učitelé, ale měl by to být člověk, kterému důvěřují. I v otázce, co si respondenti pamatují z preventivních programů, padla nejčastěji tato odpověď.

Učitelé a ti, kteří o šikaně s žáky mluví, vidí zřejmě velký problém v tom, že oběť o šikaně nikomu neřekne. Podle mého názoru je samozřejmé, aby toto žáci věděli, ale to samotné nestačí. V první řadě si musí rodiče, ale i učitelé získat v dětech důvěru. Učitel by měl být připraven vyslechnout své žáky, naslouchat jim a snažit se jim pomoci či poradit. Jedině tehdy žáci budou vědět za kým přijít, budou vědět, že učitele jejich trápení zajímá. Proč by se měli žáci svěřovat, kdyby věděli, že je učitel nebude brát dostatečně vážně? Podle mého názoru bez tohoto základního předpokladu – tedy důvěry ve svého učitele, jsou zbytečné všechny metody prevence.

Seznam citované a použité literatury

- BENDL, S., *Prevence a řešení šikany ve škole*, Praha: ISV nakladatelství, 2003. ISBN 80-86642-08-9. ISBN 80-866-4208-9.
- BENDL, S., *Školní kázeň metody a strategie*, Praha: ISV nakladatelství, 2001. ISBN 80-85866-80-3.
- BOURCET, S., GRAVILLONOVÁ, I., *Šikana ve škole, na ulici, doma*, Praha: Albatros, 2006. ISBN 80-00-01552-8.
- Doubrava, L. (2009): Když si děti pomáhají samy. *Učitelské noviny*, roč. 112, č. 28, s. 12-13.
- FIELDOVÁ, E., *Jak se bránit šikaně*, Praha: Ikar, 2009. ISBN 978-80-249-1176-2.
- Holeček, V. (2004): Zkušenosti SVP Hradec Králové s projektem Bezpečná třída. In: *Školní šikanování* (ed. Michal Kolář), Praha, Společenství proti šikaně, s. 46-49.
- KYRIACOU, CH., *Řešení výchovných problémů ve škole*, Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-945-3.
- KOLÁŘ, M., *Bolest šikanování*, Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-513-X.
- KOLÁŘ, M., *Nová cesta k léčbě šikany*, Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-871-5.
- KOLÁŘ, M., *Skrytý svět šikanování ve školách*, Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-123-1.
- Makovcová, K. (2007): Projekt Odyssea. *Archa: zpravodaj o výchově a využití volného času dětí a mládeže*, roč. 2007, č. 3, s. 12-13.
- MARTÍNEK, Z., *Agresivita a kriminalita školní mládeže*, Praha: Grada, 2009. ISBN 987-80-247-2310-5.
- Martincová, N. (1998): Použití skrytého vrstevnického programu v prostředí třídy, kde dochází k negativním sociálním jevům. In: *Prevence šikanování ve školách: sborník příspěvků* (Eva Hrončková), Praha, Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR, s. 21-29.

Naylor, P., Cowie, H. (1999): The effectiveness of peer support systems in challenging school bullying: the perspectives and experiences of teachers and pupils. *Journal of Adolescence*, vol. 27, p. 467-479.

PARRY, J., CARRINGTON, G., *Čelíme šikanování: Sborník metod.*, Praha: Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR, 1994. ISBN 80-86856-240.

Plšková, A. (2009): Peer-programy v prevenci a řešení případů šikany. In: Sborník příspěvků z konference *Šikana jako etický, psychologický a pedagogický problém* (ed. Lenka Philippová, Pavlína Janošová), Brno, Tribun EU, s. 43-48.

Podmanický, P. (2011): Možnosti etickej výchovy v prevencii šikanovania. In: *Šikanovanie v prostredí školy (možnosti prevencie a zvládania)* (eds. Miroslava Adamík Šimegová, Barbora Kováčová), Trnavská Univerzita v Trnave, s. 149-158.

ŘÍČAN, P., *Agresivita a šikana mezi dětmi*, Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-049-9.

ŘÍČAN, P., JANOŠOVÁ, P., *Jak na šikanu*, Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2991.

Smokowski, P., Kopasz, K. (2005): Bullying in School: An Overview of Types, Effects, Family Characteristics, and Intervention Strategies. *Children and Schools*, vol. 27, no. 2, p. 101-110.

SRP, V., *Jak na osobnostní a sociální výchovu?*, Praha: Občanské sdružení Odyssea, 2007. ISBN 978-80-87145-00-5.

ŠVARCOVÁ, E., *Vybrané kapitoly z etopedie a sociální patologie*, Hradec Králové: Gaudeamus, 2009. ISBN 978-80-7041-959-5.

Švec, J. (2009): Prevence a „léčba“ šikany z pohledu osobnostní a sociální výchovy. In: Sborník příspěvků z konference *Šikana jako etický, psychologický a pedagogický problém* (ed. Lenka Philippová, Pavlína Janošová), Brno, Tribun EU, s. 169-176.

Udatná, J., Šatrová I. (2009): Minimalizace šikany. In: Sborník příspěvků z konference *Šikana jako etický, psychologický a pedagogický problém* (ed. Lenka Philippová, Pavlína Janošová), Brno, Tribun EU, s. 177 - 186.

Úřad pro ochranu osobních údajů. (2007): Praktické otázky provozování kamerových systémů ve školách a školských zařízeních. *Učitel'ské noviny*, roč. 112, č. 22, s. 18-19.

VÁGNEROVÁ, K., *Minimalizace šikany*, Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-611-7.

VALENTA, J., *Osobnostní a sociální výchova a její cesty k žákovi*, Kladno: Aisis, 2006. ISBN 80-239-4908-X.

VAŠUTOVÁ, M., *Děti se specifickými vývojovými poruchami učení a chování a násilí ve školním prostředí*, Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2008. ISBN 978-80-7368-525-6.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Výsledky dotazníkového šetření s metodiky prevence

Příloha č. 2: Olweusův dotazník o šikaně pro žákyně

Příloha č. 3: Olweusův dotazník o šikaně pro žáky

Příloha č. 4: Dotazník prevence šikany pro žáky

Příloha č. 5: Dotazník prevence šikany pro metodiky prevence

Přílohy

Příloha č. 1: Výsledky dotazníkového šetření s metodiky prevence

Tabulka 20 – Kdo vyplnil dotazník

ZŠ KLY	Žena
ZŠ OPOČNO	Žena
ZŠ ŠPITÁLSKÁ	Žena

Tabulka 21 – Jak dlouho pracují metodici ve školství

ZŠ KLY	29 let
ZŠ OPOČNO	19 let
ZŠ ŠPITÁLSKÁ	20 let

Tabulka 22 – Jak dlouho plní funkci metodika prevence

ZŠ KLY	5 let
ZŠ OPOČNO	4 roky
ZŠ ŠPITÁLSKÁ	7 let

Tabulka 23 – Jaký typ šikany nejčastěji řeší

ZŠ KLY	verbální útoky
ZŠ OPOČNO	Verbální i fyzická šikana
ZŠ ŠPITÁLSKÁ	Kyberšikana

Tabulka 24 – Účast na kurzech a přednáškách k tématu šikany

ZŠ KLY	ANO
ZŠ OPOČNO	ANO
ZŠ ŠPITÁLSKÁ	ANO

Tabulka 25 – Jaké to byly přednášky a jejich přínos

	Kurzy, kterých se účastnily	Přínos	V čem byly nepřínosné
ZŠ KLY	přednášky Koláře a Veselé	Obě přednášky velice přínosné	Nic
ZŠ OPOČNO	přednášky M. Veselé	postup při řešení šikany	Nic
ZŠ ŠPITÁLSKÁ	přednášky a semináře	třídnické hodiny, problémové dítě ve škole	Přínosné na 50%.

Tabulka 26 – Zavedla škola dlouhodobý program k prevenci šikanování?

	Program/projekt k prevenci šikany	Název programu
ZŠ KLY	ANO	Program proti šikaně v rámci MPP
ZŠ OPOČNO	ANO	Minimální prev. program
ZŠ ŠPITÁLSKÁ	NE	

Tabulka 27 – Měření výskytu šikany v rámci školy

ZŠ KLY	ANO
ZŠ OPOČNO	ANO
ZŠ ŠPITÁLSKÁ	ANO

Tabulka 28 – Metody prevence šikany zahrnuté do programu proti šikaně

ZŠ KLY	metody primární prevence, informování žáku
ZŠ OPOČNO	besedy, výukové filmy, zájmové kroužky, výchovné působení vyučujících na žáky
ZŠ ŠPITÁLSKÁ	Nemají preventivní program.

Tabulka 29 – Jak jsou žáci informováni o problematice šikany a její prevenci

ZŠ KLY	v rámci etické výchovy a výchovy ke zdraví, příp. i výchovy k občanství
ZŠ OPOČNO	letáky, besedy, školní nástěnka s informacemi
ZŠ ŠPITÁLSKÁ	Nemají preventivní program.

Tabulka 30 – V čem metodici vidí přínos programu

ZŠ KLY	informativní a dlouhodobý, jsou do něho zapojeni všichni pedagogové
ZŠ OPOČNO	Nevyplněno.
ZŠ ŠPITÁLSKÁ	Nemají preventivní program.

Tabulka 31 – Co v programu nefunguje

ZŠ KLY	vše funguje, ale člověk musí být důsledný a všim se okamžitě zabývat a najít si na to čas
ZŠ OPOČNO	Vše funguje.
ZŠ ŠPITÁLSKÁ	Nemají preventivní program.

Tabulka 32 – Spolupráce školy s jinými organizacemi

ZŠ KLY	ANO
ZŠ OPOČNO	ANO
ZŠ ŠPITÁLSKÁ	ANO

Tabulka 33 – Konkrétní názvy institucí a jak pomohly škole

	Instituce	Jak pomohly škole	Negativní zkušenost
ZŠ KLY	Policie ČR, Abraha muzika	Policie -besedy, Abraha muzika - preventivní hudební pořady	NE
ZŠ OPOČNO	PPP, pracovníci OSPOD	sociometrické šetření, práce s třídním kolektivem	NE
ZŠ ŠPITÁLSKÁ	Policie ČR, Městská policie	žáci slyší o šikaně od jiných lidí, pomoc při nápravě vztahů ve třídě	NE

Tabulka 34 – Co je peer program a na jakém principu funguje

ZŠ KLY	Nedělají, ale princip znají.
ZŠ OPOČNO	Neznají.
ZŠ ŠPITÁLSKÁ	Nemají zkušenost.

Tabulka 35 – Schránky důvěry a jejich využití

ZŠ KLY	Mají, jsou využívány nejen v případech šikanování
ZŠ OPOČNO	Nemají
ZŠ ŠPITÁLSKÁ	Mají - jsou využity minimálně

Tabulka 36 – Prevence šikany ve výuce

ZŠ KLY	Výchova ke zdraví, Výchova k občanství, Etická výchova, TV
ZŠ OPOČNO	Ne - patří pouze do výchovy
ZŠ ŠPITÁLSKÁ	třídnické hodiny, Výchova k občanství, Výchova ke zdraví

Tabulka 37 – Pořádání mimoškolních pobytů

ZŠ KLY	ANO
ZŠ OPOČNO	ANO
ZŠ ŠPITÁLSKÁ	ANO

Tabulka 38 – Prevence šikany při mimoškolních pobytech

ZŠ KLY	ANO
ZŠ OPOČNO	NE
ZŠ ŠPITÁLSKÁ	ANO - stmelování kolektivu

Příloha č. 2: Olweusův dotazník o šikaně pro žákyně

V tomto dotazníku najdeš otázky o životě ve vaší škole. U každé otázky je několik odpovědí. Odpovídej tak, že uděláš × do čtverečku u té odpovědi, která nejlépe říká, jak se cítíš ve škole. Jestli máš školu opravdu nerada, udělej × do čtverečku u „Školu mám velmi nerada“. Jestli máš školu opravdu ráda, udělej × do čtverečku u „Školu mám velmi ráda“ a tak dále. Udělej tu značku **jen do jednoho ze čtverečků**. Snaž se, aby ta značka byla uvnitř čtverečku.

Ted' udělej × do čtverečku u té odpovědi, která nejlépe říká, jak se cítíš ve škole.

1 Jak máš ráda školu?

- Školu mám velmi nerada.
- Školu nemám ráda.
- Školu nemám ani ráda, ani nerada.
- Školu mám ráda.
- Školu mám velmi ráda.

Když **uděláš značku do špatného čtverečku**, můžeš svou odpověď změnit takhle: Špatný čtvereček úplně začerni: ■ a udělej × do čtverečku, kde chceš, aby byl.

Nikam se nepodepisuj. Nikdo nebude vědět, jak jsi odpověděla na tyto otázky. Je ale důležité, abys odpovídala pečlivě a podle toho, co si opravdu myslíš. Někdy je těžké se rozhodnout, jak odpovědět. V tom případě označ odpověď, která je podle tebe nejsprávnější.

Většina otázek je **o tvém životě ve škole v několika posledních měsících, to znamená od začátku školy po letních nebo zimních prázdninách až do dneška**. Takže když budeš odpovídat, měla bys myslet na to, jak to bylo během posledních 2 nebo 3 měsíců, a **ne jen jak to je zrovna teď**.

2. Kolik máš ve třídě dobrých přátel

- Žádného
- Mám ve třídě jednoho dobrého přítele/přítelkyni.
- Mám 2 nebo 3 dobré přátele/přítelkyně.
- Mám 4 nebo 5 dobrých přátel/přítelkyň.
- Mám ve třídě 6 nebo víc dobrých přátel/přítelkyň.

O šikanování mezi žáky

Tady jsou otázky o šikanování od jiných žáků. Nejdřív vysvětlíme slovo šikanování. Říkáme, že žák je šikanovaný, když jiný žák, nebo několik žáků,

- říkají nepříjemné a zraňující věci nebo si z něj dělají legraci nebo ho nazývají nepříjemným a zraňujícím způsobem,

- úplně ho přehlížejí nebo ho vylučují ze své skupiny přátel nebo ho schválně vynechávají z toho, co se společně dělá,
- bijí ho, kopou, strkají a vrážejí do něj nebo ho zamknou v nějaké místnosti,
- říkají lži nebo o něm šíří lživé drby nebo posílají lístky s nepříjemnými poznámkami a snaží se, aby ho jiní žáci neměli rádi,
- a jiné podobné zraňující věci.

Když mluvíme o šikaně, tak se tyhle věci stávají **opakovaně a pro žáka, který je šikanovaný, je těžké se bránit**. Šikanování říkáme také tomu, když někdo žáka škádlí nepříjemným a zraňujícím způsobem.

Ale **neříkáme šikanování** takovému škádlení, které je přátelské a v legraci.

Šikanování také není, když se hádají nebo perou dva žáci, kteří mají asi stejnou sílu nebo moc.

3. Jak často **jsi byla šikanovaná v několika posledních měsících?**

- V několika posledních měsících jsem nebyla šikanována.
- Stalo se to jen jednou nebo dvakrát.
- Dvakrát nebo třikrát za měsíc.
- Asi jednou za týden.
- Několikrát za týden.

4. Šikanovali tě **chlapci, nebo dívky?**

- V několika posledních měsících jsem nebyla šikanována.
- Hlavně od 1 dívky
- Od několika dívek
- Hlavně od 1 chlapce
- Od několika chlapců
- Od chlapců i dívek

5. Jak často ses ve škole zúčastnila šikanování jiných žáků nebo žákyň v několika posledních měsících?

- V několika posledních měsících jsem ve škole nikoho nešikanovala.
- Stalo se to jen jednou nebo dvakrát.
- Dvakrát nebo třikrát za mě
- Asi jednou týdně
- Několikrát týdně

6. Jak často se bojíš, že tě budou jiní žáci ve škole šikanovat?

- Nikdy
- Zřídka
- Někdy
- Často
- Hodně často

7. **Viděla jsi někdy**, jak nějací žáci nebo zákyně někoho ve škole šikanují?

- Nikdy
- Zřídka
- Někdy
- Často
- Hodně často

8. Zkoušela jsi někdy **zastavit** šikanování?

- Nikdy
- Zřídka
- Někdy
- Často
- Hodně často

9. Napiš prosím, jak jsi zkoušela šikanu zastavit. Co jsi dělala?

Příloha č. 3: Olweusův dotazník o šikaně pro žáky

V tomto dotazníku najdete otázky o životě ve vaší škole. U každé otázky je několik odpovědí. Odpovídej tak, že uděláš × do čtverečku u té odpovědi, která nejlépe říká, jak se cítíš ve škole. Jestli máš školu opravdu nerad, udělej × do čtverečku u „Školu mám velmi nerad“. Jestli máš školu opravdu rád, udělej × do čtverečku u „Školu mám velmi rád“ a tak dále. Udělej tu značku **jen do jednoho ze čtverečků**. Snaž se, aby ta značka byla uvnitř čtverečku.

Ted' udělej × do čtverečku u té odpovědi, která nejlépe říká, jak se cítíš ve škole.

1 Jak máš rád školu?

- Školu mám velmi nerad.
- Školu nemám rád.
- Školu nemám ani rád, ani nerad.
- Školu mám rád.
- Školu mám velmi rád.

Když **uděláš značku do špatného čtverečku**, můžeš svou odpověď změnit takhle: Špatný čtvereček úplně začerni: ■ a udělej × do čtverečku, kde chceš, aby byl.

Nikam se nepodepisuj. Nikdo nebude vědět, jak jsi odpověděl na tyto otázky. Je ale důležité, abys odpovídal pečlivě a podle toho, co si opravdu myslíš. Někdy je těžké se rozhodnout, jak odpovědět. V tom případě označ odpověď, která je podle tebe nejsprávnější.

Většina otázek je **o tvém životě ve škole v několika posledních měsících, to znamená od začátku školy po letních nebo zimních prázdninách až do dneška**. Takže když budeš odpovídat, měl bys myslet na to, jak to bylo během posledních 2 nebo 3 měsíců, a **ne jen jak to je zrovna teď**.

2. Kolik máš ve třídě dobrých přátel?

- Žádného
- Mám ve třídě jednoho dobrého přítele.
- Mám 2 nebo 3 dobré přátele.
- Mám 4 nebo 5 dobrých přátel.
- Mám ve třídě 6 nebo víc dobrých přátel.

O šikanování mezi žáky

Tady jsou otázky o šikanování od jiných žáků. Nejdřív vysvětlíme slovo šikanování. Říkáme, že žák je šikanovaný, když jiný žák, nebo několik žáků,

- říkají nepříjemné a zraňující věci nebo si z něj dělají legraci nebo ho nazývají nepříjemným a zraňujícím způsobem,

- úplně ho přehlížejí nebo ho vylučují ze své skupiny přátel nebo ho schválně vynechávají z toho, co se společně dělá,
- bijí ho, kopou, strkají a vrážejí do něj nebo ho zamknou v nějaké místnosti,
- říkají lži nebo o něm šíří lživé drby nebo posílají lístky s nepříjemnými poznámkami a snaží se, aby ho jiní žáci neměli rádi,
- a jiné podobné zraňující věci.

Když mluvíme o šikaně, tak se tyhle věci stávají **opakovaně a pro žáka, který je šikanovaný, je těžké se bránit**. Šikanování říkáme také tomu, když někdo žáka škádlí nepříjemným a zraňujícím způsobem.

Ale **neříkáme šikanování** takovému škádlení, které je přátelské a v legraci.

Šikanování také není, když se hádají nebo perou dva žáci, kteří mají asi stejnou sílu nebo moc.

3. Jak často **jsi byl šikanovaný v několika posledních měsících?**

- V několika posledních měsících jsem nebyl šikanovaný.
- Stalo se to jen jednou nebo dvakrát.
- Dvakrát nebo třikrát za měsíc.
- Asi jednou za týden.
- Několikrát za týden.

4. Šikanovali tě **chlapci, nebo dívky?**

- V několika posledních měsících jsem nebyl šikanovaný.
- Hlavně od 1 dívky
- Od několika dívek
- Hlavně od 1 chlapce
- Od několika chlapců
- Od chlapců i dívek

5. Jak často ses ve škole zúčastnil šikanování jiných žáků nebo žákyň v několika posledních měsících?

- V několika posledních měsících jsem ve škole nikoho nešikanoval.
- Stalo se to jen jednou nebo dvakrát.
- Dvakrát nebo třikrát za měsíc
- Asi jednou týdně
- Několikrát týdně

6. Jak často se bojíš, že tě budou jiní žáci ve škole šikanovat?

- Nikdy
- Zřídka
- Někdy
- Často
- Hodně často

7. **Viděl jsi někdy**, jak nějací žáci nebo zákyně někoho ve škole šikanují?

- Nikdy
- Zřídka
- Někdy
- Často
- Hodně často

8. Zkoušel jsi někdy **zastavit** šikanování?

- Nikdy
- Zřídka
- Někdy
- Často
- Hodně často

9. Napiš prosím, jak jsi zkoušel šikanu zastavit. Co jsi dělal?

Příloha č. 4: Dotazník prevence šikany pro žáky

1. Co bys udělal(a), kdyby ti ve třídě někdo ubližoval?

2. Pokud bych byl(a) šikanován(a), řekl(a) bych o tom:
 - a. třídnímu učiteli
 - b. jinému učiteli (ne třídnímu)
 - c. výchovnému poradci (metodikovi prevence)
 - d. rodičům
 - e. nejlepšímu kamarádovi
 - f. někomu jinému, napiš komu:
 - g. nikomu

3. Myslíš si, že je u tebe na škole nějaký učitel, kterého bys mohl(a) požádat o pomoc, pokud bys byl(a) šikanován(a)?

ANO

NE

4. V českých školách se stává zhruba 20% dětí obětí šikany. Proč je podle tebe tak velký výskyt šikany?

5. Jak se podle tebe daří vaší třídě spolu s učitelem zabránit tomu, aby nikdo nikomu neubližoval? Ohodnot' známkami jako ve škole (1 – určitě se nám daří, 5 – určitě se nám nedaří).

1

2

3

4

5

Proč si myslíte, že to tak je?

6. Pomohl učitel těm, kterým bylo ubližováno? A jak?

7. Řekl vám některý z učitelů, co máte dělat, když vás někdo bude šikanovat? Co vám poradil?

8. Zúčastnil(a) jsi se někdy preventivních programů proti šikaně?

ANO

NE

9. Co si z těchto preventivních programů pamatuješ důležitého?

10. Pokud by ses stal(a) ředitelem vaší školy, co bys změnil(a)?

11. Existují i organizace mimo školu, které pomáhají šikanovaným. Napadají tě nějaké?

12. Připadáš si ve své škole bezpečně?

ANO

NE

Příloha č. 5: Dotazník prevence šikany pro metodiky prevence

1. Tento dotazník vyplňuje:

ŽENA

MUŽ

2. Jak dlouho pracujete ve školství?

3. Jak dlouho jste metodikem prevence/výchovným poradcem?

4. Jaký typ šikany nejčastěji řešíte?

5. Zúčastnil(a) jste se někdy přednášky nebo kurzu týkající se prevence šikany?

ANO

NE

6. Jakých kurzů nebo přednášek jste se zúčastnil(a)? Zamyslete se prosím, jestli pro Vás byly přínosné nebo naopak neúčinné?

7. Má vaše škola dlouhodobý program/projekt k prevenci šikanování?

ANO

NE

Pokud ANO, uveďte název tohoto programu/projektu:

8. Mapujete ve Vaší škole v rámci programu výskyt šikany?

ANO

NE

18. Máte ve škole schránky důvěry? Jak jsou dětmi využívány?

19. Myslíte si, že se dá prevence šikany zařadit do výuky? Pokud ano, kam ji zařazujete ve vaší škole?

20. Pořádá Vaše škola mimoškolní pobyty?

ANO

NE

21. Pokud ANO, je mimo jiné, její náplní i prevence šikany?

ANO

NE